

KULTÚRA

ROČNÍK XI. – č. 7

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

2. APRÍLA 2008

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Náhrobnom kameni známeho slovenského spisovateľa, lekára a humanistu Pavla Straussa je napísané: „Smrť neovplyvní vesmírny čas.“ Táto veta je odliata aj do bronzovej pamätnej tabule, ktorá sa nachádza na budove Filozofickej fakulty Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre, bývalom sídle okresnej polikliniky, kde Pavol Strauss ordinoval.

Zaujímavé je, že táto myšlienka je poslednou, čo si Pavol Strauss zapísal do denníka, ktorý si poctivo písal vyše štyridsať rokov. Svoje názory a postrehy, či skôr krátke zamyslenia a posolstvá, od istého času písal s dátumom nasledujúceho dňa. V jednom zápise priznáva: „Píšem najnovšie vždy s dátumom o deň dopredu. Keby som zomrel, čudovali by sa, že som ešte aj posledný deň písal!“

Ďalšou zaujímavosťou je, že najčastejšie skloňovaným slovom v denníkoch, ale aj v celej jeho literárnej tvorbe, je slovo smrť. Smrťou sa zaoberá v rôznych súvislostiach, pozoruje ju z mnohých uhlov pohľadu. Spomína ju nielen ako lekár, ktorý sa často s ňou stretol, ale aj ako filozof, humanista, spisovateľ.

JOZEF LEIKERT

Neraz som sa zamýšľal nad tým, prečo sa Pavol Strauss tak pravidelne a detailne venoval fenoménu smrti. Pravdepodobne to bolo tým, že ju ako hlboko veriaci človek považoval za súčasť života, hľadal v nej koniec života, ale pokračovanie, určitý predeľ, hranicu, čiaru. Čiaru života, ktorú má každý od narodenia vpísanú v dlani, ale predovšetkým v duši. A tak, ako človek uvažuje o živote a chce pochopiť jeho princípy, zákonitosti, tak by sa mal usilovať porozumieť aj smrti, lebo aj tá má svoje zákonitosti. Z histórie vieme, že k poznaniu podstaty života a smrti ľudia prichádzali a prichádzajú rôznymi cestami, ale dodnes napriek vzdelaniu, vedomostiam, skúsenostiam, objavom vedy, zostávajú mnohé atribúty života a smrti neznáme.

Literárna tvorba Pavla Straussa, najmä jeho originálne eseje ma zaujali už veľmi dávno. Asi aj preto, že aj ja som sa podobne ako on, celkom podvedome, vo svojich literárnych prácach, predovšetkým v poézii, zaoberal smrťou. Pocitovo, takmer nechtiac, som začal písať verše, kde sa smrť objavuje pomerne často. Prečo práve smrť, umieranie, odchádzanie z tohto sveta, pomínutelnosť, posmrtný život, viera v Boha? Podobné otázky dostávam na besedách a literárnych stretnutiach, hoci mne sa ani nezdá, že by som o smrti písal až tak bytostne. Ako básnik tvorím to, čo cítim, čo prežívam, čo chcem vyjadriť ako určité posolstvo, povedať, vykričať alebo len nenápadne a ticho na to upozorniť. Pritom niekedy ani sám neviem zdôvodniť, prečo vo mne tá či oná téma tak rezonuje, a prečo sa ňou až tak podobne zaoberám.

Snímka: Imrich Fuhl

Básnické intuície

Nepovažujem sa za fatalistu, ale v mojom živote sa udiala zvláštna udalosť. Dôkazom toho je ešte jedna skutočnosť. Roku 2005 som prežil ťažkú chorobu a len zázrakom som sa dva razy vrátil z onoho sveta. Smrti som unikol naozaj len o vlások, alebo povedané inými slovami, Najvyšší ma poslal spať, lebo môj čas ešte neprišiel...

Zvláštne je, že už pred chorobou som intuitívne písal o smrti, silne pocitovo, nie programovo. Jednoducho som sa potreboval vyrovnáť s mnohými vnemami a myšlienkami, ktoré sa týkajú umierania a smrti. Dokonca už päť rokov predtým, roku 2000, mi vyšla básnická zbierka Šepot krokov, kde som sa tejto téme tiež nevyhol. Úplne prvá báseň v zbierke začína veršom Smrť opretá o nebo. A pokračuje: Konárom rozpletá / vrkoče / a ostatným šnúrky / na topánkach. // Zem necúvne, / len sa zapotáca.

V rovnakom čase som v ďalšej básni napísal: Smrti kradneme tieň. // Ženy si nimi prifarbuju viečka / a muži kruhy pod očami. // Najkrajšia je biela, / ten nepošliapaný zimný papier. // Rovina šuští / pod nohami // a my odchádzame, / nevednom kam. // Potichu a cudne.

Nechcem rozoberať verše ani z formálnej, ani z obsahovej stránky, skôr chcem nastoliť otázku, či človek, najmä mladší, vôbec dokáže myslieť na smrť, či je na ňu pripravený. Či je prirodzené a potrebné riešiť túto otázku. Veď zo skúsenosti vieme, že aj keď sme na smrť, napríklad svojich najbližších, akokoľvek pripravení, vždy nás zaskočí a nevieme ju prijať ako čosi prirodzené, neovplyvniteľné. Zakaždým si kladieme tú istú otázku - prečo práve on?, na ktorú nikdy nenájde odpoveď.

(Pokračovanie na 10. strane)

Vychádzajme z premisy, že ak je Boh Alfa a Omega, počiatok a koniec, je teda nielen prostou sumou múdrosti, ale i jej poriadok, jej dynamika. Je pravda, cesta a život. A samozrejme, je krásna. Lebo krásna nie je akási pridaná hodnota pravdy, či života ako takého, ale o kráse možno povedať, že je symbolom jeho dokonalosti, jeho vyžarovanim. Teda i v ľudskom zmysle je práve krásna znak toho, že sa približujeme k univerzálnej Božej pravde, že sa prinajmenšom nenachádzame na scestí.

Jeden múdry básnik povedal, že kto nepresne píše, nepresne rozmýšľa. To isté sa dá povedať aj o kráse. Kto opomína krásu, kto ju bagatelizuje, či marginalizuje, nepribližuje pravdu k dokonalosti.

Načo nám je krásna

TEODOR KRIŽKA

Keď sa tak pozerám na súčasný svet okolo seba, ten sekulárny, ale i ten duchovný, mám priam istotu, že v zmysle povedaného svoje vedomie pravdy napriek rastúcemu poznávaniu čoraz viac barbarizujeme.

O tej svetskej predstave krásy, ktorá má už mnohé znaky akoby odpísané zo satanskej "biblie", sa mi ani vravieť nežiada. Narodil som sa a žijem v čase, ktorý si kupuje ohavnosť, ba ohavnosť kladie na piedestál. Už sa nevníma majstrovstvo a prekonávanie sa za prednosť umeleckej tvorby, či umenia. Už umelec nie je hľadačom božského v človeku, ale hľadačom potlačenej animálnosti v nás. Už neplatí ono žalmistovo: "Chváľte Boha na citare..." Slovičko "kult" v slove kultúra sa už dávno nevzťahuje na Boha, ba už ani len na človeka v zmysle osvietenскеj predstavy o humanizme, ale ide o neskrývajúny kult zlého.

Neraz už teda v súvislosti so svetskou kultúrou možno hovoriť ani nie tak o nekultúrnosti, ako o antikultúrnosti. Kultúra akoby sa pokúšala odbúrať všetko, čo nás za tisícročia za vlasy ťahalo k čomusi vyššiemu, k čomusi, čo nás presahuje, čo je dokonalejšie ako náš súčasný stav.

To je však každodennosť ako dôsledok straty zmyslu pre ontologické otázky, na ktorú onemocnel súčasný zmaterializovaný človek. To je výraz jeho osamienia na púšti sveta, ktorý sa tak veľmi pokúšal oslobodiť od Boha, až zostal sám.

Omnoho viac ma prekvapuje nezrelý prístup k umeniu a ku kráse ako takej uprostred kresťanstva. Zostávam udivený a smutný, keď sa zo vzdialenej stavby podobnej silu či plynojemmu nakoniec pri bližšom pohľade vyvinie kostol. Prekvapuje ma, že architekt, ktorý vie vnútro sakrálnej stavby projektovať tak, aby vytváralo zdanie spoločenstva, použije na výstavbu liaty betón.

Vari táto metóda nie je symbol?

(Pokračovanie na 3. strane)

www.kultura-fb.sk

Tesne pred piatym výročím vzniku druhej Slovenskej republiky som napísal článok do novin Slovak World News, publikovaný pod titulom - Dneska nádej čičikame. Pretože sa na Slovensku odvtedy v oblasti politiky principiálne nie tak veľa zmenilo, nedalo mi, aby som pri tohoročnom jubileu obnovenia Slovenskej republiky znova nevyjadril svoje pocity.

Prvého januára 2008 sme dovŕšili 15 rokov našej samostatnosti ako slobodného, suverénneho národa v slobodnom, suverénnom štáte. Štáte, ktorý sa obnovil po páde komunistickej totality, prakticky na jej troskách. Tento deň vzkriesil znovu v našich myšliach priehľadné nové nádeje. Tí, čo oslavovali toto výročie prvého januára tohto roku, robili to určite s množstvom nesúhlasu s vývojom našej milovanej otčiny. No sú medzi nami aj takí, pre ktorých to je deň smútku, lebo oni túto republiku nechceli. Či už ide o česko-slovensky orientovaných občanov alebo o občanov niektorej menšinovskej skupiny.

Mne pri tejto príležitosti napadli slová básnika Andreja Žarnova, ktorými končí svoju báseň „Dneska nádej čičikame“: Len aby už raz zašli chmúry / a nerástli len rovy... / Bože, pomôž, vzkries a postav / nad troskami národ nový!

Myslím si, že toto výročie (nášho, pre niektorých prvého, pre iných druhého samostatného štátu a pre ďalších dokonca až štvrtej formy samostatnosti, ak do svojho výpočtu zatratujú aj Samovu ríšu a obdobie staroslovenskej Veľkej Moravy) nám dáva dôvod na zamyslenie. Zamyslieť by sme sa mali všetci bez rozdielu. Všetci Slováci. No nielen Slováci.

- Ako výskumník sa zaoberáte genetikou kvasiniek. V poslednom čase sa veľmi často hovorí napr. o genetickej mape človeka, čo je už na prvé počútie vzbudzujúca otázka. Kvasinka pre laika natoľko vzbudzujúca nie je. Čo tá priviedlo k tejto téme a na čo sa vaše výskumné výsledky používajú?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Výskumníci, ktorí zostavili genetickú mapu človeka, vypracovali tie výskumné metódy, ktoré potom používali na kvasinkách. Prvý eukariotický organizmus, ktorý bol dokonale zmapovaný z genetického hľadiska, bola tá istá kvasinka, ktorá robí víno, pivo, liehoviny a je výborná ako model pre vedecký výskum, preto tisíce výskumníkov na svete študujú túto kvasinku.

- Počas vašich dlhodobých pracovných pobytov na rôznych výskumných pracoviskách sveta ste sa všetci zaoberali výskumom tohto organizmu?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Áno, všetci. Dokonca pred tromi alebo štyrmi rokmi istý Angličan, ktorého poznám ešte z čias, keď sme boli obidvaja doktorandi, získal Nobelovu cenu z medicíny. Nikdy v živote nemal v rukách nič iné, len kvasinky.

- Prejdime k téme, ktorá je možno trochu bližšia našim čitateľom. Kdesi som čítala, že naši Slováci sa sice z hľadiska identity môžu pomadačiť, ale genetická zásoba je daná, a že z tohto hľadiska napriek tomu zostanú Slovami. Známý genetik Endre Czeizel však vo svojej knihe píše, že aj maďarská populácia má na 40 percent slovenské gény. Čím sa my potom líšime od maďarskej populácie?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Podľa najnovších výskumov, ktoré robili maďarskí výskumníci, asi 5 percent maďarskej populácie má také tzv. mitochondriálne gény, ktoré sú dokázateľne zo starých maďarských génov. Takže iba 5 percent. A to publikovali maďarskí výskumníci.

- Čo to znamená v praxi? Čím sme my potom iní ako ostatní obyvatelia Maďarska? Tvrdili ste, že to, nakoľko sme prieborní, nakoľko si dokážeme presadzovať svoje záujmy, súvisí s tým, aké máme gény.

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Nedá sa to tak jednoznačne povedať, lebo otázku, ako súvisí národná mentalita s génmi, ešte nikto vedecky neskúmal. Ale určite to dvoji. Lebo mentalita sa skladá z dvoch vecí. Jednak z výchovy, akú výchovu si dostal, a jednak aké gény si zdedil po rodičoch. Takže určite sú tam aj gény, ale

Aj občania maďarskej menšiny a naši susedia by sa mali zamyslieť a zrevidovať svoje vzťahy k Slovákom a k Slovensku.

Slováci ako národ a Slovensko ako slobodná krajina znovu prechádzajú vážnou etapou svojej existencie. Dokonca to môžeme nazvať etapou života a smrti. Každý seriózny človek by predpokladal, že v takej vážnej dobe si všetci, radoví občania, či novinári, kultúrni pracovníci, ale aj, či hlavne, politici uvedomia svoju nesmiernu zodpovednosť. Zodpovednosť voči sebe samozrejme, ale v prvom rade voči spoločnosti, či národu. Lebo existuje aj kolektívna zodpoved-

TIBOR KOVALIK

Milník plný nádejí...

nosť, na ktorú dnes v záplave osobných práv, slobôd a záujmov zabúdame. Všetci ako občania slobodnej krajiny máme nesmiernu zodpovednosť voči nej a jej spoločnosti, národu.

Tu mi nedá, aby som neparafrazoval slová prezidenta Kenedyho, ktoré povedal vo svojom inauguračnom prejave na adresu Američanov: „Otázkou dnes je nie to, čo vám dá vaša vláda, ale skutočnosť, čo ste vy ochotní dať vášmu národu!“

Keď sa dnes pozerám späť na spomenutých 15 rokov tejto novej, samostatnej Slovenskej republiky, tak mi nedá, aby som nepoložil všetkým nám niekoľko otázok. I keď žijem mimo Slovenska, sledujem nepretžite veľmi pozorne všetko, čo sa na Slovensku, ale aj mimo neho v

súvislosti s ním, či našim národom deje. A tak sa teraz pýtam. Do akej miery je táto Slovenská republika skutočne slobodná a samostatná? Kto ju vskutočnosti riadi, naši politici alebo v ich pozadí niekto iný? Lebo tej zodpovednosti, ktorú som spomínal, je u politikov, kultúrnych reprezentantov, žurnalistov vo všetkých sférach žurnalistiky, ale aj u radových občanov akosi málo. Samozrejme, je aj niekoľko výnimiek. Keď sledujem slovenskú tlač, tak počnúc jej jazykom a končiac jej obsahom, ma neustále presviedča, že ju ani nerobia Slováci. No nielen tlač. Aj ostatné komunikačné médiá. Sa-

mozrejme, že je mi z toho smutno. Mám pocit, akoby žurnalistov prenasledovali dvaja démoni. Jeden, čo ich núti nenávidieť všetko, čo je národné -slovenské, našu skutočnú históriu, no a ten druhý im nahovára dve možnosti. Alebo sa vrátia späť do nášho fantastického súžitia s Čechmi, alebo sa stať svetoobčanmi v globalizovanej Európe a globalizovanom svete a zabudnúť na našu slovenskú podstatu.

Títo občania si neuvedomujú, ako by svet vyzeral, keby sme sa stali všetci rovnakými ľuďmi bez histórie a bez národného charakteru. Ľuďmi akoby vytvorenými robotom. Svet by sa stal nesmierne sivý a monotónny. Veď krása každej mozaiky je práve v tom, že je vytvorená z množstva rôznofarebných kameňov

rôznej veľkosti, ktoré v spoločnej kompozícii tvoria nádherný obraz.

No títo démoni ovplyvňujú nie len žurnalistov. Aj mnohých občanov. Hlavné tých, čo o päť minút dvanásť stihli zmeniť komunistický kabát a stali sa odrazu bojovníkmi za demokraciu. Mnohí z nich použijú stranické peniaze sa premenili na nových zbohatlíkov, keď za bakšiš zakúpili obrovské štátne majetky, ktoré im skorumpovaní politici predali, nuž a tí menej bohatí si alebo zachovali významné pozície v dôležitých národných inštitúciách, alebo poobšadzovali vedúce pozície v komunikačných pro-

striedkoch kontrolovaných neslovákmi zo zahraničia. Nuž a títo démoni, či už zvonka, alebo zvnútra Slovenska hrajú nečistú hru s našim národom a našou krajinou aj za pomoci mnohých naivných občanov.

Spomínajúc politikov, po skúsenostiach z domova a zo zahraničia, delím ich na tri skupiny. Tá prvá, najväčšia, to sú politikárčiči, ktorí idú do politiky z čisto zistných dôvodov a keď sa dostanú k moci, tak sa držia silou-mocou a za každú cenu svojho teplého miestečka. Spojia sa s kdekým len pre svoje osobné ciele a na ľudí a národ kašľú, nehovoriac o štáte. Ten je tam len preto, aby slúžil ich záujmom.

Tá druhá, oveľa menšia skupina, to sú občania, ktorí to myslia úprimne, idú

do politiky vidiac, ako tá prvá bačuje a myslia si, že budú môcť to neobdobné napraviť. Pretože sú v menšine a mnohori bez politických schopností, tak v nej veľa vody nenamútia.

Nuž a tá tretia, to sú osobnosti, štátnici. To sú ľudia s víziou a šlachetným cieľom pre národ a spoločnosť. Rozhodne ich nemožno ničím skorumpovať. Tých je nesmierne málo. Zdá sa, akoby ani neboli. Píšuc tieto riadky, odrazu prichodia na um slová nášho veľkého, národného básnika Andreja Sládkoviča k Vrstovníkom: Vo výchriciach žitia, v tvrdých časoch, boji / ten ľud náš pozrieme vrstovníci moji / Veky nám uchytia tie svitanie žiare / zmiznú ako v dyme obeť na oltáre. / Ako obeť stlejú, bodaj by len stleli, / aby ten svet nový, vek slávy videli. / Lež dúhu nádeje ktože z nás neľubi / a let sokolový a zelené duby / a drúhle dievčej žiaľ / a spevavé pole / a jarú družinu a nebové hole / a vo!lnú, svetlú diaľ / a mohutné sily / a tichú dedinu by sme neľúbili? / Oj, veď každá krása len chvíľku žije / a sladká hodina len jeden raz bije. / Krásy krás boja sa, čas času sa bojí, / v slovenské doliny so mnou, bratia moji...

Tieto slová by mal mať každý slovenský poslanec, keď už nie v pamäti, tak aspoň pred sebou, keď rozhoduje o osude nášho národa a našej vlasti.

Nuž čo k tomu ešte dodať? Nie veľa. Len želania, aby sme mali aj dnes dostatok Sládkovičov, Štúrov, Hviezdoslavov, Hlinkov, Rázusov, Moysesov, Beniakov, Dilongov, Žarnovov a mnohých ďalších, aby sme nemuseli mať o našu budúcnosť obavy.

Rozhovor s genetikom Matejom Šipickým Aj Slováci prispeli k rozvoju maďarskej kultúry

Na nedávnom valnom zhromaždení Účenej spoločnosti Slovenskej akadémie vied zvolili 29 nových členov tohto čestného orgánu SAV. Do zboru akademikov pribudlo 21 riadnych, traja emeritní a päť čestných členov Účenej spoločnosti SAV. Čestným členom spoločnosti sa ako zahraničný vedec stal aj vedúci Katedry genetiky a molekulárnej biológie na Debrecínskej univerzite, genetik prof. DrSc. Matej Šipický, ktorý je zároveň predseda Vedeckej rady Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku a bývalý predseda Zväzu Slovákov v Maďarsku!

Matej Šipický sa narodil 31. októbra 1948 v Békešskej Čabe. Jeho dcéra Bojana absolvovala Univerzitu veterinárskeho lekárstva v Košiciach, syn Martin študoval na dvojazyčnom gymnáziu v Békešskej Čabe. Matej Šipický získal diplom biológa a doktorát na Univerzite Attilu Józsefa v Segedíne. Od roku 1982 je kandidátom vied a od roku 1993 doktorom vied. Okrem slovenčiny a maďarčiny hovorí po anglicky, po nemecky a po rusky. V rokoch 1973-1984 pracoval na Katedre mikrobiológie Prírodovedeckej fakulty Univerzity Attilu Józsefa v Segedíne ako asistent, odborný asistent a docent. V roku 1984 bol zakladateľom Katedry genetiky na Prírodovedeckej fakul-

te Debrecínskej univerzity, ktorú dodnes vedie. V období od roku 1993 až 2000 zastával aj funkciu riaditeľa Ústavu lekárskej biológie na Lekárskej fakulte Debrecínskej univerzity. 2004-2005 bol dekanom Prírodovedeckej fakulty, 2005-2007 prorektorom univerzity. Bol hosťujúcim profesorom a prednášateľom na rôznych univerzitách (Japonsko, Slovensko), medzinárodných letných kurzoch (Vietnam, Dánsko, Malta) a pracoval na viacerých zahraničných výskumných pracoviskách (Veľká Británia, Francúzsko, Dánsko, Švajčiarsko, Nemecko, Česko-Slovensko). V rokoch 1999-2001 bol členom viacerých Evaluation panels v Piatom rámcovom programe Európskej únie. Je členom viacerých domácich a medzinárodných odborných organizácií a mimoriadnym expertom FAO pre geneticky manipulované organizmy. V rokoch 1986-1990 zastával funkciu predsedu Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku a bol iniciátorom založenia Výskumného ústavu Slovákov v Maďarsku. V rokoch 1998-2002 bol členom Kultúrneho výboru Celostátnej slovenskej samosprávy. Od roku 2001 je predsedom Vedeckej rady VÚSM, v roku 2005 bol členom Maďarsko-slovenskej medzivládnej komisie pre menšiny.

nikto sa tejto otázke ešte nevenoval, tak ťažko na ňu vedecky odpovedať.

- Z vášho životopisu som sa dozvedela, že si expertom FAO (Organizácia Spojených národov pre výživu a poľnohospodárstvo) v oblasti genetiky manipulovaných organizmov. Aj širšia verejnosť sa často zaoberá problematikou genetiky manipulovaných potravín, ktoré sú z hľadiska zásobovania obyvateľstva potravinami tak v Maďarsku, ako aj vo svetovom meradle, veľmi dôležité. Aký máte názor na ne? Sú skutočne nebezpečné, alebo ide iba o obavy laikov?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Myslím si, že môžeme povedať, že sú to obavy laikov. Sice nikto ešte nedokázal, že takéto potraviny nemajú, alebo nemôžu mať žiadne negatívne účinky. Vedci testujú, či nové genetiky manipulované organizmy majú nejaký negatívny vplyv na ľudský organizmus alebo na prostredie. Zatiaľ nikto nedokázal, že by mali. Na to laici môžu povedať, že dobre, urobili ste pokusy, ale neurobili ste všetky možné pokusy, ktoré by sa mali robiť v takomto prípade. A to je pravda.

- FAO ako poľnohospodárska organizácia Spojených národov má v programe vykonávanie takýchto pokusov? Myslím si totiž, že z hľadiska vyriešenia zá-

sobovania ľudstva potravinami je to veľmi dôležitá otázka.

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Iste. Aj v Európe sa rozširujú tieto genetiky manipulované organizmy. Prítomné sú aj v Maďarsku, len o tom nevie tak veľmi veľa ľudí. V niektorých európskych štátoch sú to napríklad kukurica, melóny bez semien, paradajky, ktoré vydržia dlhšie v chladničke ako tradičné odrody atď. V každom prípade z hľadiska zásobovania ľudstva potravinami je veľmi dobré, že sa tieto rastliny genetiky manipulujú. Dôležité je to najmä v chudobnejších krajinách. Aby som sa vrátil k pôvodnej otázke, FAO nefinancuje výskum, ale ho len organizuje. Požiada odborníkov, aby zostavili konkrétne expertné práce, kde zaujmú stanovisko k takýmto dôležitým otázkam, či napríklad niektoré genetiky manipulované organizmy môžu byť nebezpečné alebo nie. Ďalej posielajú expertov do krajín, kde z nejakých dôvodov potrebujú, ale nemajú vlastných odborníkov. Takže FAO iba organizuje a robí monitoringy. Vyjadruje sa väčšinou neutrálne, to znamená, že sa nepostaví ani na jednu stranu, len zviditeľní názory odborníkov.

- Pracujete na Debrecínskej univerzite, kde vediete Katedru genetiky a mik-

robiológie. Debrecín nie je známy tým, že by mal nejaké kontakty so Slovenskom, alebo aspoň v našom vedomí takto nefiguruje. Napriek tomu vás za akademika zvolili nie v Maďarsku, ale na Slovensku. Predpokladám, že vedecká obec na Slovensku pozná vašu prácu i činnosť, ktorú vykonávate na Debrecínskej univerzite. Ako to vlastne je? Okrem osobných kontaktov máte inštitucionálne kontakty so Slovenskom?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Inštitucionálne kontakty nemáme. Je to ťažká otázka, lebo k tomu, aby sa takéto kontakty vytvorili, musí byť ochota na obidvoch stranách, a tá niekedy chýba. Ináč mňa poznajú na Slovensku už od prvých rokov mojej kariéry. Nevie, koľko som mal rokov, snáď som práve skončil doktorát, keď som bol na Slovensku na študijnom pobyte. To bol môj jediný študijný pobyt na Slovensku, potom som tam nemohol pobudnúť dlhšiu dobu. Pravidelne tam však chodím na vedecké konferencie, často prichádzajú k nám na návštevu kolegovia zo Slovenska, ktorých pozývam ja, alebo sami chcú prísť, ale oficiálna vedecká výskumná spolupráca neexistuje.

- Hovorili ste o ochote zainteresovaných strán. Chýba z vašej strany, alebo z slovenskej?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Musím povedať, že z našej. Pred niekoľkými rokmi sme sa spolu s profesorom mikrobiológie z bratislavskej univerzity obrátili na určitú medzinárodnú grantovú agentúru, ktorá sídli vo Viedni a dáva peniaze na spoluprácu v stredoeurópskom regióne. Získali sme peniaze na výmenu výskumníkov, ale z nášho ústavu nikto nechcel ísť na Slovensko.

- Natoľko pretrvávajú obavy, alebo predsudky? Alebo v čom to podľa vás vazi?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - ...
- Aj v Maďarsku ste členom rôznych odborných zoskupení, napríklad genetickej, mikrobiologickej a biochemickej spoločnosti. Ste teda aktívny aj v domácich odborných kruhoch. Čím si vysvetľujete, že uznanie vašej vedeckej činnosti prišlo najprv zo Slovenska?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - V Maďarsku ma trikrát navrhli za člena akadémie vied, ale keďže je to čiastočne otázka lobbingu, neprešiel som. Nemôžem sa však sťažovať, že by ma tu neuznávali.

- Toho času ste sa rozhodli pre odbornú kariéru, hoci ste si mohli vybrať aj inú cestu. Boli ste predsedom Demokratického zväzu Slovákov v Maďarsku a iniciátorom založenia nášho výskumného ústavu. Ako hodnotíte tento svoj krok dnes?

MATEJ ŠÍPICKÝ: - Myslím si, že to bolo niečo pozitívne. Ale nie ja by som sa k tomu mal vyjadriť, lež tí, ktorí sa na to pozerajú zvonka. Ja si myslím, že pre tunajšiu slovenskú inteligenciu je dôležité to, že máme svoj výskumný ústav. Veď ako si zachovať jazyk, aspoň niečo z tej národnej hrdosti, ak nemáme byť na čo hrdí. Ak niečo nepozná, tak na to nemôžem byť hrdý. Keď nepozná historiu tunajších Slovákov, ak neviem o tom, že aj tu boli slovenskí básnici, prozaici, kultúrni dejatelia, vedci, keď ak o tom nemám informácie, nemám byť na čo hrdý. V takom prípade by som mohol mať iba pocit menejcennosti, že v tejto krajine je maďarská kultúra na vysokej úrovni, ale tunajšie menšiny, napr. Slováci, okrem toho, že obrábali zem a chovali zvieratá, nič iné nedosiahli. Ale to nie je pravda, len nevieme o všetkom, preto treba robiť výskum, aby sme sa dozvedeli, že aj tunajší Slováci prispeli k tomu, aby sa maďarská kultúra dostala na takú úroveň, na akej je.

Zhovárala sa ALŽBETA RAČKOVÁ
www.luno.hu

Všetky národy sprítomňujú svoje dejiny tak, že hľadajú súvislosti medzi vlastnou minulosťou a vlastným dňom. Toto sprítomňovanie robíme aj my. Hoci je štrnásty marec 1939 prvým míľnikom novodobej slovenskej štátnosti, predsa je už šesťdesiat rokov tabuizovanou témou. Menili sa ideológie a režimy, ale strázcovia tabu sú stále v aktívnej službe, i keď s redukovanými oprávneniami a väčšinou v nešťátnej sfére. Zotrvačnosť predsudkov je však úkaz, ktorého sa každá spoločnosť ťažko zbavuje, toľko ak je živá aj vonkajším podnecovaním. Jednak sa schválne zľahčuje kľúčový význam štátnosti pre každé národné spoločenstvo a jednak sa diabolizuje záchranná funkcia režimu, ktorý bol (a vždy je) produktom doby. Nikto však nemôže poprieť že po havarovaných zárodkoch stredovekej štátnosti (v časoch Nitrianskeho kniežatstva a Veľkej Moravy) vznikla prvá novoveká slovenská štátnosť v roku 1939. A táto štátnosť naozaj uschopnila slovenskú spoločnosť zbaviť sa „poddanskej haleny“ a umožnila učiť sa úhybným manévrom malých v zúriacej bitke obrov.

Za šesť rokov vrástlo slovenské sebedovetie viac ako predtým za sto rokov. A toto sa podľa názoru vonkajších aspirantov dominácie nemalo stať. Preto sa diabolizuje nielen režimové provizorium z čias vojny, ale aj slovenská štátnosť ako taká a vôbec slovenská vôľa po štátnosti.

Nuž, čo sa vlastne udialo v oných marcových dňoch roku tisícdeväťstotridaťdeväť? Hitler si povolal predstaviteľov autonómneho Slovenska a postavil ich pred ultimátum s dvoma riešeniami: buď prejavia záujem o štátotvorné formovanie a vtedy zaručí jestvovanie slovenskej štátnosti, alebo neprejavia svoju štátotvornú vôľu a vtedy on - Hitler - po spacifikovaní Česka ponechá Slovensko na ľubovôľu jeho susedov.

Predstaviteľ autonómneho Slovenska súhlasil so separáciou Slovenska, avšak s podmienkou, že akt vyhlásenia samostatnosti neurobí jednotlivý politik vohnaný do kúta dejín, ale legitimovaný Slovenský snem.

Toto je významové jadro štrnásteho marca tridsiateho deviateho roku. Je neodškriepiteľné, že elity autonómneho Slovenska vyhlásením slovenskej štátnej zvrchovanosti premenili tento deň zo záhuby na deň slovenskej záchrany.

Len na chvíľu si predstavme, ako by bolo to malé, okyptené Slovensko tranžirované pod nožmi susedov. Všetci vtedajší susedia vnášali svoje

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA

Zo dňa záhuby deň záchrany

teritoriálne i ústrojné nároky na Slovensko. Taká je holá pravda. A len tak mimochodom - hlavný tvorca československej zahraničnej politiky v rokoch 1918 - 1938 Beneš, ktorý obhajoval čechoslovakistickú doktrínu a „robit svaly“ na všetkých susedov, v tichosti opustil „havarovaný štát“ do londýnskeho „súkromného“ exilu a zanechal Háchovi a Tisovi listy, aby - citujem - „zachraňovali, čo sa zachrániť dá“. Z odtajnených archívov sme sa nie tak dávno dozvedeli, že tomuto „politickému utečencovi“ poslal diktátor Stalin - vodca cudzieho štátu - „túčnú odmenu“. Treba si len domyslieť za čo.

Tak či tak, nová reprezentácia prvej Slovenskej republiky musela prejsť prozreteľnú politickú hybkosť. Istotne, musíme z úcty k sebe aj k iným neidealizovať všetky konzekvencie, ktoré so sebou prinášala stupňujúca sa barbarizácia a vulgarizácia, akou bola poznačená druhá svetová vojna.

Ničivá vojna začala na jeseň 1939 a už od roku 1941 sa sama pomenovala totálnou vojnou, v ktorej bolo ťažko hľadať malej republike priestor na úhybný manéver. Slovenská spoločnosť - jej elity i ľud zhlobili chatrnú štátnu „lodku“ a pokúsili sa v besniacom príboji svetového konfliktu dostať plavidlo z tzv. palebnej čiary do relatívne najpokojnejších vôd. Aj „posádka“ aj „velenie“ lode nahrádzali svoju neskúsenosť vôľou, hybkosťou a vierou v Prozreteľnosť. Pripomeňme, že Mnichovskú dohodu nesformovalo Slovensko, ale všetky západoeurópske veľmoci, i že svetový konflikt nevyvolalo malé Slovensko, ale egoizmus svetových veľmocí. Odtajnené archívy vydali na denné svetlo obraz geopolitického hladu nášho okolia, ktoré túžilo zmazať výsledky sebaurčovacieho práva národov po prvej svetovej vojne. Konkrétne pripomeňme, že dokonca česko-slovenský prezident Hácha, ktorý prevzal po Benešovi konkurznú podstatu okypteného štátu, sa pokúšal pokračovať v čechoslovakistickej domínanej politike ešte aj v zmenených veľmocenských

podmienkach. Začiatkom marca 1939 so súhlasom Berlína nechal vyhlásiť generálovi Homolovi nad Slovenskom stanné právo a pozatýkal slovenských predstaviteľov. Navyše ešte 11. marca 1939 vyslal do Berlína dvoch emisárov Dr. Miroslava Hlávku a Dr. Jiřího Havelku, ktorí ponúkli dve alternatívy: buď sa ČSR premení na národnosocialistický štát, ktorý sa - citujem - „vyrovná so židmi, marxizmom a benešizmom ako spohľadlivý partner Osi Berlín-Rím, alebo Česko-Slovensko sa rozdelí na dva územné celky, pričom Česko by sa prispôbilo novému vývoju a Slovensko by bolo priamo spojené s Nemeckom“. Všetci, ktorí máme akú-takú skúsenosť s našimi dejinami a s dejinami prvej Slovenskej republiky, vieme, že možnosti malého štátu na lavírovanie boli malé. Ale poverená reprezentácia i samotný ľud dokázali z mála vykreslať impozantne veľa. Takto vynútená štátnosť dostala hneď odprvoti „zvierajúcu kazajku“ v podobe „ochrannej zmluvy“, ktorá nedvojzmyselne zaväzovala Slovensko „harmonizovať“ svoj právny a politický systém so systémom ochrannej mocnosti, t. j. Veľkonemeckej ríše. Napriek tomu slovenská politika bola úspešná, ako to dokumentuje citát z monitorovacej správy poverenca českého odboja Zikeša, ktorý v roku 1942 doslova uvádza: „Niečo neuveriteľné. Kdekoľvek počúva londýnsky a moskovský rozhlas. Voľný nákup bez obmedzení a všetko na trhu. Bola to vskutku vizitková republika s osobnou slobodou z čias hlbokého mieru“.

Samozrejme, nesmieme zobrať zo zreteľa ani to, že sa to netýkalo židovských spoluobčanov, ktorí určite necítili blaho „vizitkovej republiky“. Z tzv. ochrannej zmluvy vyplynuli zákonodarné a exekutívne dôsledky, ktorým sa nedalo vyhnúť v danom pomere síl, ale bolo treba otáľavým správaním sa ich oddialiť, zoslabiť a zmierniť. Tomu sa však orgány štátu, ktorý „ochrannou zmluvou dostal status „vazala“, museli iba učiť. Nielen to, museli sa naučiť tzv. krízovému riadeniu štátu počas vojny. Takto „za po-

chodu po zaminovanom území“ rástla ich skúsenosť s úhybným lavírovaním. S tým rástla aj odvaha vzdorovať dokonca aj samotnej Tukovej vlády, ktorá po hodnoverných správach o nehumánnom zaobchádzaní s vystáňovanými Židmi zastavila s okamžitou platnosťou vysídľovacie transporty v polovici roku 1942. Napriek enormnému tlaku nacistických kruhov neboli transporty obnovené až do jesene 1944, kedy transporty obnovila už nemecká okupačná moc.

V rokoch 1942 až 1944 sa medzi Berlínom a Bratislavou zhustila „kuriérna pošta“. Z Berlína sa hrmuli tvrdé urgentné depeše rozhnevaného „ochranného patróna“ a z Bratislavy sa hrmuli opatrne formulované, ale nástojčivé požiadavky, aby slovenská strana mohla vyslať do tábora vysídlených svoju študijnú komisiu. Dokiaľ sa to neuskutoční, nemôže slovenská vláda obnoviť vysídľovacie transporty. Bolo to doslova odvážne vzdorovanie malého Dávida voči obrovi Goliášovi.

Dovoľte aby som napokon upozornil na zaujímavé súvislosti prvej a druhej slovenskej štátnosti. Totiž z historickej skúsenosti „nesvojprávnych“ a z dlhej absencie vlastnej štátnosti vieme, že komplexy menejcennosti sú ako „plebejská košeľa prirastená k telu“. Ak sme sa k prvej štátnosti osmelili len pod surovým tlakom Hitlera, tak pri príprave druhej slovenskej štátnosti sme iniciatívne využili jednak zriedkavé a dočasné veľmocenské vákuum po skončení studenej vojny a jednak ochotu českých pravicových elit riešiť symetriazáciu slovensko-českých vzťahov. Vnútorne emancipačná logika teda ukazuje, že bez 14. marca 1939 by nebolo takéto kultivované a pokojného 1. januára 1993.

Minulý český postoj býval taký, že sa oddaľujúco vyhýbal rokovať o symetriazácii vzťahov so Slovenskom. Česká strana sa spoliehala na to, že

slovenská strana sa unaví alebo „zloží“ a prestane s emancipačnými požiadavkami. V roku 1992 boli však české určujúce (pravcové) elity prvý raz ochotné efektívne a rýchlo vyjednávať. Mal som tú príležitosť, že som sa zúčastnil slovensko-českých rokovaní a môžem povedať, že zo vzájomného humanistického rešpektu sme nechceli, aby sa u nás zopakovali krvavé udalosti Baltiku, Balkánu a Kaukazu. Mali sme to šťastie, že aj české elity, keď pochopili vôľu slovenských reprezentantov v r. 1992 dosiahnuť emancipačnú rovnosť, tak sa rozhodli zavrieť svoj štátotvorný vývoj nie už v kukle tzv. Česko-Slovenska, ale vo forme českej štátnosti. Obaja partneri našli paralelný štátotvorný kompromis. Česi odmietli akúkoľvek formu sústátia, či už konfederatívneho, alebo úniového typu, ale boli ochotní vzdať sa spoločného štátu. My sme sa rozhodli trvať na tom, aby sme dosiahli status medzinárodoprávnej subjektivity, ale boli sme ochotní vzdať sa konfederácie. Vznikli teda dva paralelné zvrchované štáty bez kvapky krvi, bez násilia, kultivovane a civilizovane. Pozývame všetkých občanov Slovenskej republiky, aby akceptovali druhú republiku, ako svoj domov, ako svoju vlasť. Pozývame aj tých, ktorí sa v roku 1992 báli vlastnej štátnosti, aby sme tak skončili s večným poliarizovaním na „štátotvorcov“ a „zotrvačných provincialistov. Musíme urobiť všetko pre to, aby sa konjunkúra nezastavila len v miestach slovenskej automobilovej výroby - v Bratislave, v Trnave a v Žiline, ale aby konjunkúra zavítala aj na východné a južné Slovensko. Zároveň právom očakávame od našich národnostných menšín, že svoju sebarealizáciu nebudú vnímať ako konzumáciu slovenskej štátnosti. Všetci - a to aj svet, aj Európa, aj my - nie sme neomylní a občas určite zlyháme, avšak cez kritickú sebareflexiu sa naučíme brániť a zveľaďovať svoju štátnosť uprostred trasoviska sveta a Európy.

Celé Slovensko potrebuje, aby sme mali v patričnej úcte všetky svoje štátotvorné míľniky, vrátane záchranného míľnika 14. marca 1939. Dnes, po pätnástich rokoch druhej štátnosti, sme už prekročili magickú hranicu adolescencie a vstúpili sme do zreleho obdobia. Zrelosť nám veľa, aby sme si štátotvorné míľniky a obsah ich významu udržovali v dobrej pamäti, a to v pamäti starších i nastupujúcich generácií celej slovenskej spoločnosti.

Načo nám je krása

(Dokončenie z 1. strany)

Kostol nie je kultúrny dom, len obyčajná strecha nad hlavou, kde sa odohráva raz divadlo, inokedy výstava minerálov či výpeklov miestnych záhradkárov. Kostol je ako minimum výraz duchovnej zrelosti kňaza a jeho veriacich. Kým gotickú katedrálu stavali i sto rokov a zdá aj preto je univerzálnym skvostom krásy a dokonalosti, teda znakom Boha, dnes kostoly stavíme rýchlosťou okolitých činžiakov či úradov, akoby sme si ani nekládli otázku, či sa v takejto účelovej stavbe onomu „sakru“ bude páčiť. Ba neberieme si ani príklad od našich málo pripravených predkov, ktorí sa riadili intuíciou a na dedine postavili kostol podľa obrázka z pohľadnice odkiaľsi z Ríma.

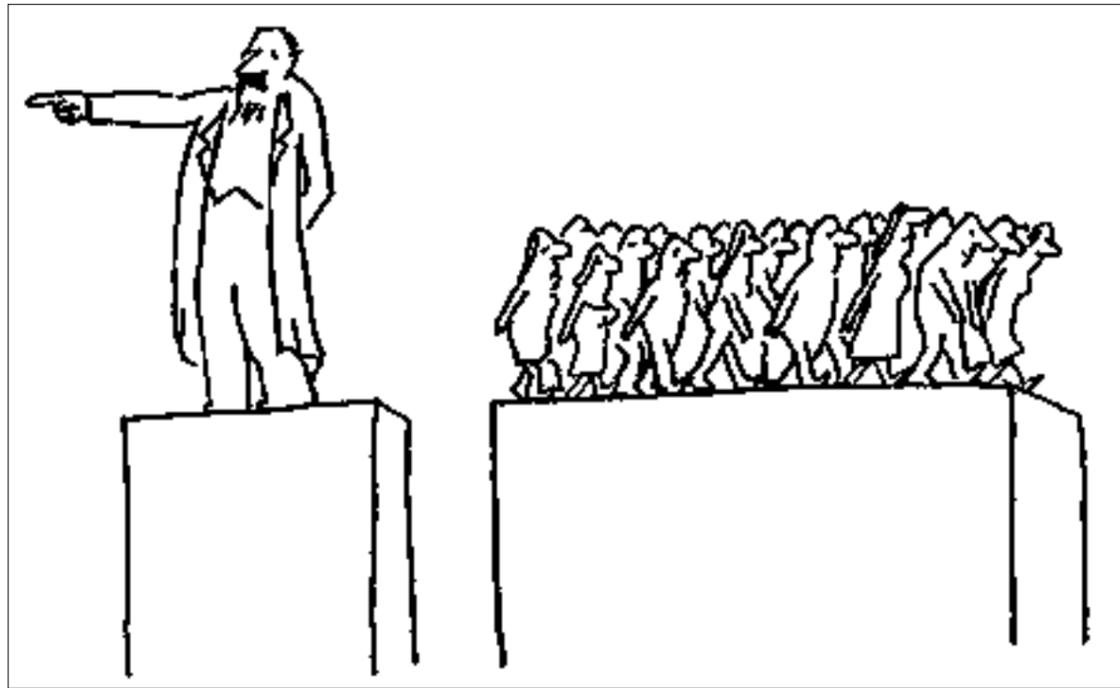
Neraz sa pýtam, je vôbec projekt kostola výsledkom inšpirácie, či aspoň urputného hľadania architekta, ktorý prešiel aj tvorivou matanojou? Alebo je to výsledok obchodnej objednávky?

O mnoho horšie ako pri architektúre to neraz býva s krásou liturgie. Akoby súčasník ani nevnímal onen veľký pátos a nádheru, ktorá mu bola zverená do opatery. Akoby napr. hudba nebola

opäť znakom. Akoby nemala výpovednú hodnotu, akoby ani nechcela svedčiť, že Stvoriteľ je dokonalý, teda oslavovať ho je človek povolaný krásou, nie hrmotom padajúceho starého železa, na ktorý sa niekedy podobá výkon miestnej kultúrnej úderky.

Nie je mojím úmyslom nikoho znevažovať, ani zhadzovať dobrú vôľu mladých ľudí. Chceme iba pripomenúť, že už prešlo takmer dvadsať rokov od pádu totality a že kto iný, ak nie cirkev je povolaná byť hrádzou kultúrnemu barbarstvu. Chceme pripomenúť, že sa tak nemá diať iba hĺbkou teologického výkladu evanjeliu, ale aj praktickým výstupom, krásou všetkého, čo súvisí so sakrálnym. Lebo ak sakrálné nie je krásne aj tvarom, nielen obsahom, ide prinajmenšom o logický rozpor. Preto, to som sa pokúsil vysloviť na začiatku. Načím teda vnímať umenie nie ako pridanú hodnotu, ako slúžičku pre všetko, ako čosi navyše, čo môže byť, ak na to máme, ale ako znak našej duchovnej zrelosti a vernosti povolaniu hlásať Dobrú zvesť.

TEODOR KRIŽKA

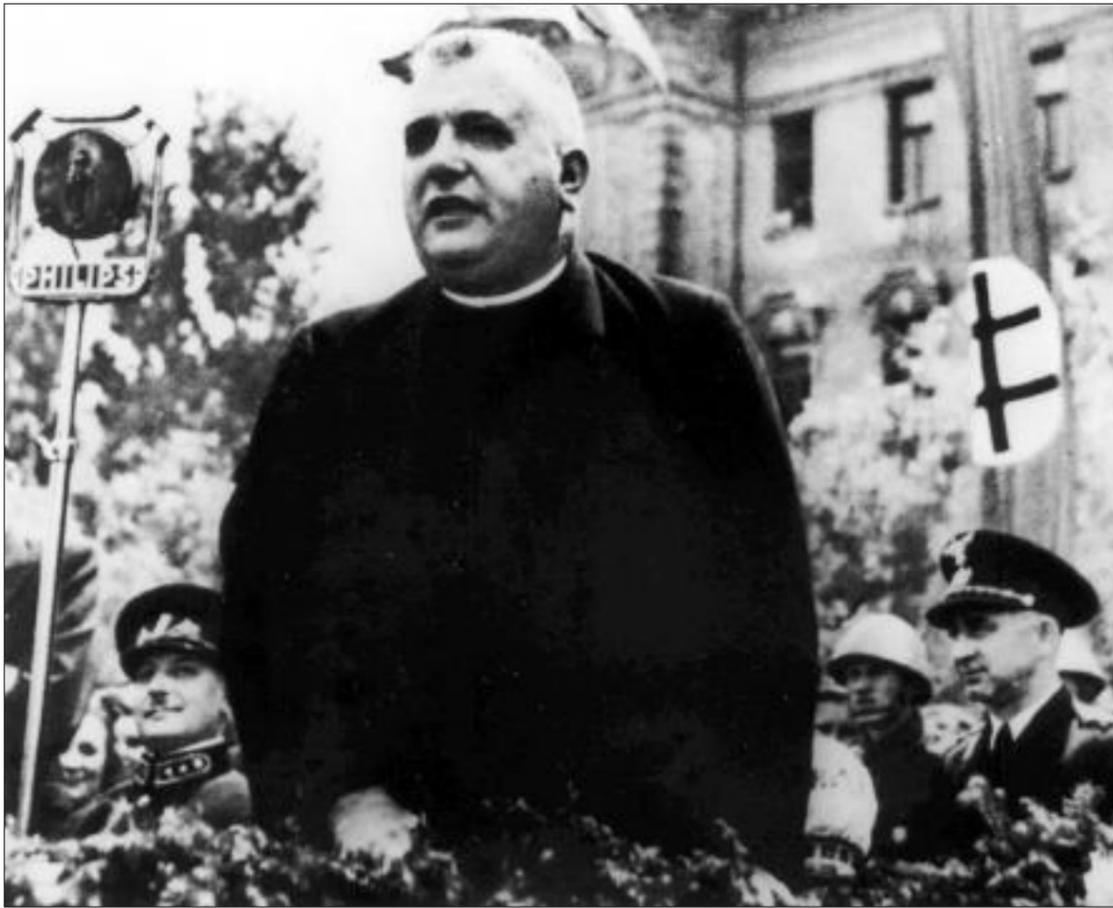

Kresba: Andrej Mišanek

Keď sa v roku 1992 v európskom zahraničí rozšírili správy, že vo vtedajšom postkomunistickom Česko-Slovensku, s ktorým sympatizovala prakticky totalitárna mienkotvorných médií, v jeho slovenskej zložke rástlo verejné hnutie za úplnú samostatnosť, taliansky liberálno-favičiarisky denník „la Repubblica“ uviedol svoj informatívny článok o tomto hnutí nadpisom: „Bude Mečiar druhým slovenským Tisom?“ Každý taliansky novinár totiž, ktorý mal čo i len najelementárnejší pojem o Slovensku - ale aj tých bolo tam vtedy ako šafranu - vedel, že hlavným tvorcom suverénneho Slovenského štátu, vyhláseného 14. marca 1939 a uznávaného väčšinou vtedajších štátov a veľmocí sveta, bol Dr. Jozef Tiso. Lebo Talianske kráľovstvo patrilo medzi prvé veľmoci, ktoré ten nový štát uznali a nadviazali s ním normálne diplomatické styky, rozvíjali s ním intenzívne kultúrne a ekonomické vzťahy, promptne ho zakreslili do zemepisných máp nielen jednoduchých príručiek, ale aj do veľkých atlasov, aké sa vydávajú iba s periodicitou desaťročí. Na Slovensku sa však veľká časť médií nad tým talianskym denníkom priam rozhorčovala a pohoršovala; ba neviem, či niekto tomu redaktorovi aj priamo či nepriamo nevyhadal.

Už tento takmer banálny, podružný príbeh jasne poukazuje na to, že značná časť vtedy ešte čerstvo „zdemokratizovaných“ verejných činiteľov a novinárov na Slovensku pokračovala reagovať na určité situácie na spôsob pavlovských podmienených reflexov. Veď prakticky dve generácie obyvateľov Slovenska počas svojich školských rokov - od najnižších až po najvyššie vzdelávacie inštitúcie, ktoré navštevovali - nesmeli, a teda nemohli počuť ani čítať o Jozefovi Tisovi nič iné, ako to, čo o ňom najväčší nepriatelia slovenskej štátnosti a jeho kresťanských tradícií nadiktovali, vytlačili a pod prísny dozor vyučovať nariadili. Takéto školenie zanechalo v mysliach dlhotrvajúce mentálne nánosy, ktoré sa nedajú tak ľahko prevrátiť, ako je to napríklad s politickými kabátmi. Zakorenené predsudky možno z mysle vymazať iba hľadaním objektívnej pravdy, ktorá človeka presvedčí, a tak od nich oslobodí. Ale takéto úprimné hľadanie pravdy vyžaduje pevnú vôľu, poctivú námahu, a neraz aj - bolí. Veď už starí Rimania mali príslovie, že čokoľvek „desaťkrát opakované sa nakoniec zapáči“. Nuž a účelovo manipulované polopravdy, ale aj lživé, ničím nepodložené znehodnocovania, nactiutňania, kriminalizovania a odsudzovania osobnosti prvého prezidenta Slovenskej republiky boli tu v školách, v tlači, v rozhlase a v televízii opakované nie desať-, ale nespočetne krát. Preto sa mnohým aj zapáčili. A čo sa človeku zaľúbilo, toho sa ťažko zrieka.

Toto je jedna z hlavných príčin, prečo ani dnes, keď nás delí 85 rokov od vstúpenia mladého kňaza a profesora morálnej teológie v Nitre Dr. Jozefa Tisu do slovenského politického diania, 65 rokov od jeho zvolenia do najvyšších funkcií väčšinou politickej strany a potom aj štátneho zriadenia autonómnej Slovenskej krajiny a suverénneho Slovenského štátu - ešte stále sme nedospeli k triezvemu, z hlbokého poznania jeho života, názorov, úmyslov a činov vyplývajúcemu obrazu tejto nezanedbateľnej osobnosti slovenských dejín. Lebo jedno je isté: nikdy nikto nebude môcť vymazať z dejín Slovenska a Slovákov nepochybne prvého obnoviteľa pradávnej slovenskej štátnosti v 20. storočí, ktorá sa realizovala jednohlasným rozhodnutím Snemu Slovenskej krajiny v Bratislave 14. marca 1939.

MILAN S. ĎURICA

Miesto Dr. Jozefa Tisu v slovenských dejinách

Kto bol Dr. Jozef Tiso

Jozef Tiso bolo druhým zo šiestich detí jednoduchej slovenskej rodiny roľníka Jozefa Tisu z Veľkej Bytče, ktorý si privyrábal na slušné živobytie aj másiarskou živnosťou. Životné podmienky svojej rodiny neskôr už ako prezident republiky Jozef Tiso takto opísal: „Mali sme slušnú strechu nad hlavou, mali sme čistý, pekný dedinský dom a peceň chleba vždy na stole prikrýtom obrusom. Mali sme to, čo človek k slušnému životu potreboval. To bolo naše bohatstvo. A čo bolo, bolo z práce.“

Tisovci sú pravdepodobne potomkami talianskych stavbárov z okolia Padovy. Majiteľom Bytče bol totiž špišský šľachtic František Turzo, ktorého otec poslal študovať na slávnu univerzitu v Padove. S takým študijným titulom sa mladý šľachtic čoskoro stal nitrianskym biskupom a županom, potom dosiahol aj hodnosť prefekta Uhorskej kráľovskej komory. Keď sa v druhej polovici 16. storočia rozhodol postaviť si v Bytči nádherný renesančný kaštieľ, priviedol do Bytče talianskych stavbárov. Takéto stavby trvali dlhé roky. Viacerí mladí talianski stavbári sa na Slovensku oženili, a potom aj natrvalo usadili. Koncom 19. storočia však už tie rodiny boli úplne poslovenčené a mnohé aj zabudli na svoj taliansky pôvod.

Mladý Jozef Tiso prejavoval už na základnej škole pozoruhodné nadanie, preto ho rodičia poslali na gymnázium v Žiline. Tam sa tiež dokázal ako výborný žiak, a preto sa rozhodol - ako vtedy veľká časť slovenských dedinských chlapcov - požiadať o prijatie do kňazského seminára v Nitre. V Nitre v roku 1906 zmaturoval s takým úspechom, že ho biskup Imrich Bende poslal na štúdium teológie do Viedne. Tam mala uhorská cirkev svoje kolégium, ktoré založil arcibiskup a kardinál Peter Pázmaň práve na ten cieľ, aby najlepší študenti z uhorských bis-

kupstiev mohli získať vysoké vzdelanie na univerzite vo Viedni. Tiso absolvoval teologickú fakultu s vynikajúcim prospechom a v roku 1910 ho košický biskup Dr. Augustín Fischer-Colbrie vysvätil za kňaza. V nasledujúcom roku bol tam aj promován za doktora teologických vied (ThDr.).

Ako kňaz Nitrianskej diecézy Jozef Tiso nastúpil celkom normálny beh kňazskej služby. Bol najprv kaplánom v Oščadnici, po jednom roku ho biskup preložil do Rajca a v roku 1912 sa stal kaplánom v Bánovciach nad Bebravou. Na začiatku prvej svetovej vojny ho hneď povolali do vojenskej služby a nastúpil na východný front. Po niekoľkých mesiacoch tam ochorel, odkomandovali ho do slovenského Maribora. Ani liečenie v Trenčianskych Tepliciach mu zdravie nevrátilo, preto bol prepustený z vojenskej služby. Ale nitriansky biskup gróf Viliam Baťaň (Batthány) ho neposlal späť do Bánoviec, lež si do podržal v svojom seminári. Tam mu zveril duchovnú formáciu seminaristov a vyučovanie teologickej morálky. Ba poveril ho aj úlohou svojho osobného sekretára. V tejto kňazskej činnosti našiel Jozefa Tisu koniec prvej svetovej vojny.

Keď sa potom české vojská blížili k Nitre, biskup Baťaň ako presvedčený Maďar oznámil Svätej stolici aj maďarskej vláde, že sa zrieka svojho úradu. Nemal však nič proti tomu, aby jeho sekretár Dr. Tiso išiel z poverenia zastupiteľstva mesta Nitry privítať vojsko česko-slovenského štátu, ktoré 12. decembra 1918 obsadilo Nitru. Už týmto svojím činom sa profesor Tiso prejavil aj vo verejnom, politickom živote. Keď o týždeň neskôr Andrej Hlinka zvolal do Žiliny zakladajúce zhromaždenie Slovenskej ľudovej strany, Dr. Tiso sa na ňom zúčastnil a bol hneď zvolený za člena výboru strany. Následne založil jej miestnu organizáciu v Nitre, ako aj jej blízku mládežnícku organizáciu Orol.

Kňazi v politike

Nám sa to dnes môže zdať čudným, alebo i nevhodným, aby sa kňaz dal aj na politickú činnosť. Ale v rokoch po prvej svetovej vojne - ako aj v niekoľkých desaťročiach pred ňou - bola to celkom bežná vec. V stredo-európskych štátoch od dávneho stredoveku drvivú väčšinu obyvateľstva tvorili ľudia zamestnaní v poľnohospodárstve a ich deti len veľmi zriedka mali možnosť vyššieho štúdia. Preto administratívne a štátne funkcie zastávali takmer výlučne synovia vyššej i nižšej šľachty, na ktorej úrovni boli postavení aj vysokí cirkevní hodnostári. V takomto štátnom zriadení často jediným vyššie vzdelaným človekom v obci bol kňaz. Preto sa stal akosi spontánne aj reprezentantom svojich farníkov pred vrchnosťou, slovom pripadla mu aj starosť o ich rozličné časné záujmy. Keď potom prichádzali demokratické voľby, nečudo, že mnohí ľudia spontánne prejavovali svoju dôveru najmä kňazom, ktorých poznali, ktorí medzi nimi žili a zdieľali do značnej miery aj ich sociálne problémy. Vo všetkých európskych parlamentoch preto sedelo vždy niekoľko katolíckych aj protestantských kňazov, a niektorí z nich boli potom volení aj do vysokých verejných funkcií.

Takýto bol prípad Dr. Jozefa Tisu. Nový, už slovenský biskup v Nitre - Dr. Karol Kmetko - keď videl, že Tiso má náležité vzdelanie a potrebné schopnosti pre verejnú činnosť obrany katolíckej viery a cirkevných záujmov proti záplave voľnomyšlienkárskeho, husitských, komunistických a iných Cirkvi nepriateľských hnutí z Prahy, zriekol sa jeho spolupráce vo vedení diecézy a vymenoval ho za fára-dekana do Bánoviec. Tam mohol za pomoci kaplánov spravovať pomerne veľkú faru, ale najšť pritom aj dost času na verejnú činnosť. Tiso túto činnosť pod heslom „Za Boha a Národ“ úspešne rozvíjal v rámci Hlinkovej slovenskej ľudovej strany, ktorej poslancom v Národnom zhro-

maždení v Prahe sa stal už v roku 1925. O necelé dva roky neskôr, keď HSES vstúpila do česko-slovenskej vlády, strana ho určila za ministra a prideliť mu rezort zdravotníctva a telesnej výchovy. Viedol ho pre Slovensko úspešne počas dvoch nasledujúcich vlád, až kým HSES neprešla opäť do opozície (8. 10. 1929). Ako podpredseda strany Tiso predstavoval vždy jej umiernené krídlo, čo mu získalo aj dôveru predstaviteľov vládných strán, aj širokú popularitu v slovenskom národe. Všeobecne bol pokladaný za jedného z najúspešnejších verejných rečníkov na Slovensku. Preto bolo všetkým zrejme, že po Hlinkovej smrti v auguste 1938 jeho politické dedičstvo nemohlo pripadnúť inej osobe, ako Jozefovi Tisovi.

Európska kríza 1938 - 1939

S funkciou výkonného podpredsedu a neskôr predsedu najslnejšieho slovenského politického subjektu, akým sa stala HSES, pripadla Jozefovi Tisovi nanajvyšší delikátna a zodpovedná úloha: viesť slovenskú politiku tak, aby sa v stále nebezpečnejšej kríze Európy malý slovenský národ zachoval a zachránil aj v prípade hrozacej veľkej vojny.

Už od marca 1938, keď si Hitler pripojil celé Rakúsko, bolo každému rozhladenému politikovi jasné, že vtedajšie veľmoci - hlavne Francúzsko a Veľká Británia - opustili svoju politiku obkľúčenia porazeného Nemecka a zmierili sa s jeho návratom do pozície európskej veľmoci. To malo za následok, že ich garancie následníckym štátom, akým bolo Česko-Slovensko, prestali platiť. Prakticky ponechali strednú Európu pod výlučný vplyv Hitlera. Pochopil to aj prezident ČSR E. Beneš, vzdal sa svojej funkcie a za pomoci Stalinových agentov odletel do Anglicka. Tým bol osud česko-slovenského štátu spečatený. Napriek tomu, v snahe zachrániť, čo sa ešte zachrániť dalo, Tiso zvolal na 6. októbra 1938 reprezentantov všetkých občianskych strán do Žiliny, kde vydali spoločné vyhlásenie o autonómii Slovenskej krajiny. Bol to prejav politickej vôle všetkých demokraticky zvolených reprezentantov občanov Slovenska - s výnimkou slovenského národu vždy cudzích komunistov a socialistov - zachrániť Slovensko od nebezpečenstva, ktoré hrozilo Prahe. Išlo o to, dať Slovensku a Slovákom to minimum politickej a medzinárodnej identity, ktorú im zaručovala Pittsburská dohoda a ktorú im Praha po celých dvadsať rokov trvania spoločného štátu odmietala priznať. Tento čin sa čoskoro ukázal ako veľmi obozretný. Až do neskorého jesene 1938 v nemeckých dokumentoch sa nenachádza žiadna zmienka o Slovensku. Nanajvyšší Hitler dal do výhľadu Horthymu, že bude môcť počítať s opätovným získaním „Horného Uhorska“, čo bolo jeho stálo túžbou. Až vyhlásenie autonómie Slovenska upútalo Hitlerovu pozornosť na Slovákov a začal sa o nich podrobnejšie informovať, potom aj zaujímať a včlenil slovenskú otázku do svojich dobovačných plánov.

Keď sa potom Hitler rozhodol „likvidovať zvyšok Česka“, využil nezhody medzi Slovámi a Čechmi, aby dal svojmu ďalšiemu kroku k úplnej likvidácii postversailleského európskeho poriadku aspoň formálny náznak zásahu pre „zabezpečenie pokoja“ v bezprostrednom susedstve svojej ríše. Oznámil ministerskému predsedovi slovenskej vlády Tisovi, ktorého pozval do Berlína, že jeho „parný valec je už v pohybe“ a v priebehu hodín obsadí Česko a Moravu. Na Slovensku mu vraj nezáleží, lebo jeho záujem končí na Karpatoch.

(Pokračovanie na 11. strane)

HEINRICH VON KLEIST

Anjel pri hrobe Pána

*Tichý a chladný ležal v hrobe Pán,
zo siedmich smrteľných rán krvácajúc.*

*V skale hrob vytesaný, akoby desať
obrov mal pojať do seba, vchod do neho
balvanom pieskovcovým, neúplatným,
zásluhou chlapskej sily zavalený.
Pečate zemepána kamkoľvek zrieš,
ani len myšlienka by nemohla viac
stadeto nebadane uniknúť.*

*Akoby strachovať sa bolo treba,
skala že nebodaj sa obmäkčí,
prechodil zástup strážcov sem a ta,
nespustiac zrak na chvíľku z pečatí.
Za ranných zôr sem prišli ženy tri,
Márie všetky, plné večnej viery
pozrieť, či Ježiš vnútri ešte je,
tak im bol totiž on sám prisľúbil:
na tretí deň že slávne vstane z mŕtvych.*

*Ako sa teraz ženy zbožnej mysle
k jaskyni v skale priblížili, čo vidia?
Pri hrobe stráže, ktoré mali bdieť,
do prachu tvárou padnúc, ako nebohí
na zemi kolo skaly, tak tam ležali.
Balvan však od vchodu bol odstránený
a pred ním, párom krídel zamávajúc,
anjel sa ako blesk im náhle zjavil,
biely sťa mladý sneh je jeho šat.
Na zem sa vrhli, samy ducha akoby
vypustiac, ako prach, čo pokrýva ju,
akoby rozplynúť sa mali v tom jase.*

*Cherubín na to iba toľko riekol:
„Žiaden strach! Tu však Ukrižovaného -
Ježiša márne hľadať, on z mŕtvych vstal,
pozrite, pusté, hľa, je toto miesto!“*

*Keď nato ony, ruky pozdvihnúc,
prázdny hrob uvideli, nemé priam,
láskavo vznešený sa privrával k nim:
„Chodte len, ženy, zaraz zvestovať tým,
ktorých vyvolil Pán si za učeníkov,
národom zeme všetkým kázať majú:
ako on, tak nech činia“ - nato stratil sa.*

Heinrich von Kleist (1777-1811),

významný nemecký spisovateľ a dramatik
v období prechodu od klasickej k romantike

Preložil EUDOVIT PETRAŠKO

Idea vývinu je v politike veľmi silná. Môže byť zdrojom zjednocovania, ale aj dezintegrácie. Napriek tomu, že interpretácia vývinu je súčasťou aj politických procesov, paradoxne môže unikáť pozornosti aj v prípadoch, keď zjednocuje. Vtedy sa považuje za samozrejmosť, že pôsobí zjednocujúco. A zase vtedy, keď dezintegruje, môže unikáť pozornosti politikov, pretože sú zamestnávaní vlastným osudom natoľko, že ju môžu vnímať nekomplexne.

V psychológii možno nájsť prinajmenšom tri relácie vzťahu politiky a vývinu.

Prvá relácia je silne deterministická. Verí, že vývin je založený neosobne a že to je jeho silná stránka. Politické subjekty v nepriaznivej situácii môžu očakávať, že vývin priniesie chýbajúce parametre k pravde, ktorú poznajú, ale ktorú z taktických dôvodov pozdržali, aby sa vyhli nejakej konfrontácii, ktorú považujú za neúčinnú, alebo pre ktorú sa cítia slabí. Táto relácia vzťahujúca sa k vývinu má tendenciu konzervovať prostriedky politiky a konzervovať aj jej ciele. Je tu riziko, že politika si nevyvinie potrebné nástroje. Agenda, s ktorou sa pracuje v obmedzenej miere, má ideologickú povahu a ide o čakanie na lepšie predpoklady, aby sa vyjadrila napríklad nejaká ideológia. Ideológiou sa rozumie „vyjadrenie univerzálnej podmienky pre všetko sociálne porozumenie“. Metaforou tohto reagovania na vývin môže byť napríklad „dorozumievame sa posunkami“ ako to bolo v totalite. Politika môže takticky vyčkávať a predpokladá, že procesy pracujú pre nejakú komplexitu v budúcnosti, čo môže byť reálne a užitočné. Rizikom je, že sa nevyvíjajú dosť dobre prostriedky a ciele vo vzťahu ku konkrétnym problémom v konkrétnom sociálnom prostredí. Dôsledkom môže byť, že v časti spoločnosti sa objavuje napätie z nesplnených očakávaní a napätie aj v politických subjektoch samotných, ktoré môže prerásť aj do štiepenia politickej strany. Tieto napätia majú tendenciu polarizovať politickú stranu. Na jednej strane sú tí, ktorí sú takpovediac za evolučné riešenie problému a tých, ktorí chcú reagovať na konkrétne prostredie a jeho výzvy. Napríklad prvé štiepenie v KDH bolo medzi skupinou, ktorá vníma možnosť štátnosti tak, že ju priniesie budúci vývoj, oproti tomu odchádzajúca skupina z KDH videla potrebu reagovať do konkrétneho prostredia, kde videla víziu štátnosti. Potom štátnosť ako nástroj intervenovania do konkrétneho prostredia. Treba však povedať aj to, že vo vtedajšom politickom prostredí bola početná skupina bývalých členov komunistickej strany, ktorí mali v minulosti pomerne významné postavenia a tí hľadali hodnotu, ktorá by im pomohla v ich tranzitnej životnej situácii, prechodu do nových spoločensko-politických pomerov a takou hodnotou bola hodnota „národ“. Bola dostatočne zreteľná, zrozumiteľná a hlavne pozitívna. Okrem toho bolo tu riziko štátnosť ako nástroj využiť pre sebazabezpečenie, napríklad pri privatizácii, kedy sa privatizovalo bez toho, aby sa v dostatočnej miere transformovalo právo a vytvorila sa primeraná filozofia občianskeho zákonníka.

Niektoré znaky štiepenia v HZDS pripomínajú tento problém. Štiepenie takéhoto politického subjektu môže mať obrátené garde. Jedni nechcú zohľadniť vývoj ako proces dlhodobý, neosobný a udržiavajú iba tú dimenziu vývoja, ktorá je vo vzťahu ku konkrétnemu prostrediu. Málo berú do úvahy širšie súvislosti. Odchádzajú tí, ktorí chcú komplexitu v chápaní vývoja.

Druhou reláciou vzťahu politiky a vývoja je teda chápanie vývoja ako záležitosti konkrétnych intervencií do prostredia v spoločnosti tak v užšom ako aj v širšom slova zmysle. Polarizácia je tu zase v tom, že jedna skupina chce čakať na príležitosti, ktoré priniesie vývoj, druhá chce aktívne ovplyvniť prostredie tu a teraz. Aktívne intervenovať do prostredia, to je druhá relácia vzťahu politiky k vývinu. Zdá sa, že vznik SDKÚ mohol mať, okrem iných, aj tieto súvislosti. In-

tervenencia je však aj skúškou sily subjektu, v mene ktorého sa intervenuje. Ak tá sila nie je dostatočná, môže nútiť k ústupkom, s ktorými sa vnútorne nesúhlasí. Aj tieto tu boli a súviseli s týmto štiepením.

Vývoj teda už nie ako na proces, ktorý priniesie lepšie podmienky v budúcnosti, na ktoré čakáme, ale ako na príležitosť, ktorú treba využiť, a intervenovať do svojho životného prostredia. Aby viac zdieľalo potreby a poskytovalo príležitosti pre učenie sa, teda rozvoj. Kľúčovou otázkou sú potreby. O čie potreby ide, ako sú platné všeobecne. A z hľadiska vzťahu ku kultúrnym formám, či sú adekvátne, alebo deformované. Kultúrna forma je aj národ, ale aj vlastníctvo, alebo rodina, ale aj kresťanský rozmer v kultúre a ďalšie. Stáva sa, že sú to však iba potreby menších skupín, kto-

STANISLAV HVOZDIK

Idea vývinu v politike a štiepenie v politických stranách

ré sa takto zgrupujú, aby si zabezpečili svoj záujem, alebo aby sa zabezpečili práve pred neznámymi premennými vo vývine. Tie môžu predstavovať riziko pre tento vzťah politiky a vývinu. Bez mála sa presadil napríklad deformovaný pohľad na rodinu, nebolo ochoty uzavrieť zmluvu s Vatikánom, alebo prijať zákon o výhrade svedomia. Na druhej strane užitočné v tejto relácii vzťahu politiky a vývinu je, že hľadá nástroje pre intervencie do prostredia, ktoré sú potrebné. Napríklad prepojenie Slovenska do EÚ, ale zase je tu problém dohodnúť sa na rámcach, ktoré by nezmažovali identitu. A to je riešiteľné iba cez funkčný vzťah všetkých troch relácií, vzťahu politiky a vývinu. Napríklad vo vzťahu k prijatiu eura sa ukazuje, že by bolo lepšie počkať.

Niekedy práve tí, ktorí čakajú na lepšiu príležitosť, môžu mať na zreteli potreby všetkých, alebo väčšiny a prechod tejto väčšiny do lepších čias je zložitejší ako prechod skupín, ktoré sú menšie. Môžu mať podobu lobistickej skupiny. A môžu sa snažiť podchytiť politickú stranu. Aj tento vplyv môže pôsobiť rozdeľujúco na strany a treba ho analyzovať, keď dochádza k tendenciám štiepiť sa. Táto relácia vzťahu politiky k vývoju ako potreby intervenovať do konkrétneho prostredia je obzvlášť citlivým indikátorom aj toho, ako je v danej spoločnosti silná kultúra. Kultúra by mala vytvárať rámec pre funkčné prepájanie týchto ponímaní vývinu. Ak sa v spoločnosti nepodporuje kultúra, zvyšuje sa riziko štiepenia politických strán. Takže politickým stranám sa pomstí, ak zanedbávajú kultúru. Slabnúca kultúra súvisí s polarizáciou, ktorá je niekedy príčinou ich štiepenia. Najmä vtedy, ak kapacity prostredia pre rozvoj a bezpečie obsahujú isté riziká, ako to mohlo byť v prípade slovenskej štátnosti.

Konflikt je potom v tom, že jedna skupina sa chce spoliehať ešte na vývoj, ktorý by mohol priniesť lepšie podmienky, druhí už chcú jednať, aktívnejšie vstupovať do prostredia. Tak aj v tom istom politickom subjekte môže dôjsť k názorovým prúdum, alebo aj k štiepeniu a na vývin sa môže nazeráť druhým spôsobom ako na výzvu na prehodnotenie prostriedkov na dosahovanie cieľa. V tomto štádiu sa v lepšom prípade diskutuje, a v horšom už spor o prostriedky a ich zmenu. Ciele sa nevnímajú ako také, ktoré ešte netreba zmeniť. Je tu zápas, aby sa na vývin pozeralo cez optiku nejakej skupiny, ktorá sa špecifikuje v politickom subjekte, ktorá vo vývine identifikuje nejakú nevyužitú potencialitu. Môže ju konkretizovať, vzťahovať aj k sebe samej. Potom sa takáto skupina či osobnosť vníma ako personifikácia vývoja a chce vzťahovať vývoj na seba.

To je tretí vzťah politiky a vývoja. Štiepenie nastáva, keď sa jedna skupina chce pridržať už vyvinutých nástrojov politiky, kým druhá časť politického sub-

jektu tvrdí, že cez nich zosobnený vývoj nemá dostatok nástrojov, a preto chce zmenu. Vyčkávanie na vývojové možnosti chápe ako stratu svojich príležitostí. Chce konať. Konanie prináša riziko a štiepenie, spôsobujúca stránka to vie. Preto zvyčajne volí stratégiu „cieľ svätých prostriedkov“. Prostriedkom býva niečo, čo dáva tušit silu, ktorej pôvod sa veľmi neskúma. Predpokladá sa, že cieľ je natoľko vznešený, že nakoniec prekvalifikuje aj prostriedok, čo je zvyčajne omylom. Možno iba predpokladať, že to môžu byť nejaké lobistické skupiny. Pravdepodobne toto bude príčinou aj súčasnej tendencie k štiepeniu v SDKÚ-DS. Liberálnejšie krídlo volí stratégiu „cieľ svätých prostriedkov“, kým konzervatívnejšia časť verí v ideu vývinu, napríklad čas protivníka v politike sa vyčerpá a príležitosť príde.

Tretia relácia vzťahu politiky k vývinu. Vývin sa už nevníma ako koncept, v ktorom je niečo predznačené, pre iný čas, alebo ako potreba intervenovať do prostredia, ale je to snaha premietnuť nejaký osobný vývoj alebo proces vývoja v nejakej skupine do celospoločenských pomerov so snahou založiť nový vývinový trend, alebo ho urobiť významnejším ako doteraz. Aj keď každá politická strana usiluje aj o tento moment, predsa len ho dáva do vzťahu k predchádzajúcim dvom. V prípade supremacie tohto vzťahu politiky a vývinu môže dôjsť k štiepeniu strany. V SDKÚ-DS to môže byť snaha nastoliť nejaký liberálny trend, v ktorom sú pociťované ako rušivé isté konzervatívne prvky u tých, ktorí prišli z KDH. Kumulovanie tých, ktorí neprešli z KDH, je už také silné, že sa cítia schopní presadiť svoj vývojový trend liberálneho typu. Tieto rozdiely sa stali osobne významné natoľko, že rozdeľujú členov strany tak, že už ani prvý vzťah politiky a vývinu, vývinu ako evolučného aspektu nezjednocuje.

Posledné štiepenie v KDH zase núti pripomenúť si jeden zo zdrojov kresťanskej demokracie, a to je integrálny humanizmus. Ten predpokladá, že je potrebná integrácia všetkého dobra, s rešpektom k jeho rôznym zdrojom, ak toto dobro neodporuje Kristovmu chápaniu dobra. Takže zmysel pre sociálnu spravodlivosť by mohol byť mostom, ktorý za určitých okolností vie spojiť aj stredopravé so stredoľavým spektrom politiky. Nakoniec si myslím, že kresťanská demokracia je strana politického streda. Je potrebné, aby si strany s kresťanským vedomým osvojili tento nástroj, ktorým je integrálny alebo kresťanský humanizmus a intervenovali ním do konkrétneho prostredia.

Zhoda týchto troch vzťahov politiky a kultúry je znakom dobrého fungovania politickej strany a spoločnosť zrejme by mala mať záujem o takto fungujúce strany.

Štiepenie strán je znakom krízy v kultúre a spoločnosti. Treba to povedať, pretože je tu tendencia prezentovať sa ako obeť, či ako hrdina u tých, ktorí odchádzajú, alebo aj u tých, ktorí ostávajú. Iba na báze kultúry sa dá posúdiť, kto je obeť a kto hrdina. Silná kultúra spoločnosti môže byť prevenciou proti tak častému štiepeniu, ako je to na Slovensku. Kultúra v zmysle personalizmu preferuje existenciálne a vyvažuje civilizačné finality, ktoré sú príliš pragmatické, lokálne, úžitkové s rizikom iba sebazabezpečovania a bez kultúry môžu končiť v materializme. Preto je v samotnom záujme politiky, aby podporovala kultúru v spoločnosti. Aby s kultúrou nemanipulovala, ako to môžeme vidieť, ale aby dovoľila kultúre vytvoriť noosféru spoločnosti a jej hodnotovú auru. Pretože iba tak môže byť zabezpečené, aby vývoj bol funkčný všetkými tromi reláciami vzťahu politiky a vývinu.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - *Moja spolupráca s básnikom Viliamom Turčánym, či v Slovenskej televízii, alebo v Slovenskom rozhlasu - od prvej našej relácie (mala názov OBRAZ podľa rovnomennej básne zo zbierky U kotvy), až po posledný rozhovor v Slovenskom rozhlasu o básnickej zbierke V okraje jarkov, vydané r. 2000 - to je celý rad stretnutí. Poznávanie vášho diela v priebehu rokov ma viedlo k tomu, že som vás, Vilko, pozvala na stretnutie do relácie Karmel. Ďakujem vám, že ste pozvanie prijali.*

VILIAM TURČÁNY: - Rád som ho prijal.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - *Prezradím poslucháčom Rádia Lumen, že toto nie je obyčajné stretnutie, lebo má zvláštny nádych, áno, punc slávnostnosti. Práve dnes, keď reláciu vysielame, dožívate sa vzácneho životného jubilea. Ak dovoľíte, my ho oslávim touto reláciou.*

Keby som mala hovoriť o všetkých oceneniach, ktoré sprevádzajú vašu tvorivú cestu - to by sme tu boli dlhšie ako dve hodiny. Sústredím sa aspoň na niektoré ocenenia. 26. septembra 2007 vám udelila Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry spolu so Slovenskou spoločnosťou prekladateľov odbornej literatúry Cenu Zory Jesenskej za celoživotné prekladateľské dielo.

Vašou zásluhou máme bohato komentovaný preklad Danteho Božskej komédie. S J. Felixom ste preložili prvú a druhú časť Božskej komédie - Peklo (1964) a Očistec (1982). Tretí diel Božskej komédie - Raj (1986). Po smrti J. Felixy vyšiel vo vašom preklade i s bohatým poznámkovým aparátom s ilustráciami Vincenta Hložníka. Neľahko sa nájde v jednej osobe i dobrý básnik, i znalec jazyka a literatúry - a tak vy predstavujete ideálneho prekladateľa.

Pripravili ste scenár pre ČST a my sme náš rozhovor uviedli pod názvom Sladké svetlo Danteho v cykle literárnych programov. (Písal sa rok 1990). Vtedy som v relácii citovala i úryvok z recenzie M. Rúfusa (1987) „Slov. literatúra konečne zmaturovala. Dva vrcholy má Parnas, proti Dante a Shakespeare. Ten jeden tvorivo kongeniálne zliezol Turčány a osadil naň vlajku svojho národa...“ Prešlo niekoľko rokov a 20. júna 2007 ma Spoločnosť Dante Alighieri v Bratislave, Taliansky kultúrny inštitút a Slovenská spoločnosť prekladateľov umeleckej literatúry pozvali na prezentáciu nového vydania 1. zväzku Božskej komédie Dante Alighieri Peklo, s ilustráciami Marka Ormandíka.

Opýtam sa prečo nové vydanie?

VILIAM TURČÁNY: - No jednoducho preto, že predošlé vydanie je dávno rozobrané a čitatelia túžia po takomto veľdiel ako Božská komédia.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - *Tam ste naspamät' recitovali 2. spev.*

VILIAM TURČÁNY: - Áno, a prečo som ho vybral? 2. spev je kľúčového významu. Hovorí o tom, že Dante, ktorý v závere svojho prvého diela Nový Život sľúbil, ak mu Boh dá ešte niekoľko rokov života, že povie o Beatrici to, čo ešte o nijakej žene povedané nebolo. No on po výzve Vergília, aby spolu prešli Peklom a Očistcom a potom na Očistcovej hore ho prevezme do svojej ochrany Beatrice, súhlasí, že pôjde so svojim sprievodcom cez Peklo a Očistec, ale po čase sa toho zľakne. Keď mu však Vergilius povie, že to zariadila na pokyn Panny Márie Beatrice - potom už neváha. Potom sa dá na tú osudovú cestu.

Spev druhý

*Deň zberal sa a obzor temnejší
po celej zemi snímal tarchy zo dňa
žijúcim tvorom; len ja hrôzou mrúci,*

*ja chystal som sa vyčerpať až do dna
jak úzkosti, tak útrapy tej púte,
ju vyrozpráva pamäť vieryhodná.*

*Ó, Múzy, tu mi na pomoci budte!
Um vznešený, ó, myseľ, tu sa vydel'
zo zástupov a vnes sa na perute!*

*Započal som: „Chcem, Básnik, abys` videl
a zväžil, či mám úsilie dost' mocné
podstúpiť cestu do osudných sídel.*

*Sylviov rodič iba výnimočne,
ako sám vravíš, s telom smrteľníka
v posmrtnom svete skutočne sa octne!*

*Ak tú česť prijal z ruky protivníka
všetkého zla - keď vieme, že bol vodcom,
i aký osov z jeho cesty vzniká,*

*nieto tu vlastne uvažovať o čom!
Veď pre Rím sám i rišu jeho šíru
mu v riši nebies určili byť' otcom!*

*Z tohto a z tejto, vraviac pravdu čiru,
mala raz predsa povstať svätá bašta,
čo sídlom Petra dobyla si chýru.*

*Veď tam (a ty ho s chválou posieláš ta)
víťazstvo oné vopred sa mu hlása,
v ktorom je poklad pápežského plášťa.*

*Tam Vyvolená nádoba šla zasa
načerpať sil a upevniť tú vieru,
v nej začína i stvrzuje sa spása.*

*Prečo však ja? Kto púšťa ma v tú sféru?
Nie Aeneas, nie Pavol som; a javím
sa sotva komu hodným tej cti veru!*

*Ak vypravím sa k oným miestam tmavým,
budem si možno počínať jak blázon...
Si múdry, lepšie chápeš ma, než vravím.“*

*A ako ten, čo rozmyslel si razom,
zrieknu sa cieľa, za ním prv sa chápal,
až potom v mysli blúdi krížom-krážom,*

*tak som i ja v tej temnej stráni tápal,
keď v duchu som už vzdal sa podujatia
a celkom zdusil počiatočný zápal.*

*„Ak duch môj teraz dobre poníma ťa
(veľkodušného tieň mi odpovedá),
je tvoja duša zbabelosťou jatá.*

*Človeku ona neraz stúpať nedá
za čestným cieľom, lebo tak ho schvátí
jak vyľakané zviera tóna bledá.*

*Nuž čuj, nech bázeň z duše vyprchá ti,
prečo som sa ťa ujal v utrpení,
i čo som čul a čo ti vieru vrátil.*

*Vstúpila tam, kde my sme v rozocnení,
blažená pani, krásna tak, že ja som
hneď o rozkaz ju prosil očarený.
Plápolali jej oči hviezdny jasom,
keď sa mi nežne privravela ona
anjelsky sladkým, prelahodným hlasom:*

*„Ó, Mantuan, ó, duša bezúhonná,
jej sláva stále na svete len vzrastá
i bude rásť, až svet kým nedokoná,*

*môj priateľ, žiaľ, že nie i priateľ štastia
na pustej pláni s hrôzou späť sa vrátil,
keď strašný zver mu priamu cestu zastal.*

*Ba zo správ v nebi taký strach ma schvátí,
že prineskoro s celým podujatím
prichádzam sem, bo celkom sa už stratil.*

*Ozdobným slovom, svojim slovom zlatým
a so všetkým, čo treba, z oných planín
pomôž mu tak, že poteším sa nad tým!*

*Ja, Beatrice, posielam ťa za ním,
z diale sem idem, kam chcem naspäť hore,
Láska ma pohla, prichodím s jej prianím.*

*Pred Pánom zas až zastanem si v zbere,
často ťa budem chváliť za zásluhu.
Tu pokročil som ja zas v rozhovore:*

*Ó, pani cnosti, ktorou človek púhy
i ľudstvo celé presahovať stačí
nebeský svet, čo najmenšie má kruhy,*

*až natoľko tvoj rozkaz sa mi páči,
že by sa spln už zdal mi prineskorý.
Viac nemusíš mi prianie vravieť v plači.*

*Povedz však, prečo medzi biedne tvory
sa neobávaš zostúpiť z tej diale,
kam chce duch späť, až celý túžbou horí?*

*„Keď už chceš vedieť všetko dokonale,
poviem ti teda nakrátko a presne,
prečo strach nemám z tejto vašej pále.*

*Len veci tie sú zdrojom hrôz a tiesne,
z nich žiaľ a bieda na iného ľahne,
inakšie nie, bo vôbec nie sú desné.*

*Bohu buď vďaka, taká som, že v bahne
najťažších bied sa nič ma nedotýka
a plameň týchto miest ma nezasiahne.*

*V nebi je pani spanilá, čo zlyká
a nad tým pádom tak jej slzy kanú,
že zmierňuje tým ortieľ pre vinníka.*

*Tá zavolala na Luciu pannu:
„Verný tvoj mrie, mrie jeho duša skleslá,
poteš mi ho a vezmi pod ochranu.“*

*A nepriateľka krutosti sa zniesla
na oné miesto zvestovať mi správu,
kde spolu s dávnou Ráchel máme kreslá.*

*„Či Beatrice, božiu chválu pravú,
nezaujímá ten, kto z celej sily
ľúbil ju tak, až vymanol sa z davu?!*

*Nepočuješ, jak úzkostlivo kvili,
nevidíš, ako tonie v nebezpečí,
v prívale prudšom ako morské víry?“*

*Nikto a nikdy nepoznal spech väčší
pre prospech svoj, či aby škoda vyhol,
než ja, len čo som počula tie reči.*

*Z blažených sídel duch môj hneď sa zdvihol,
zveriac sa tvojmu ctihodnému slovu,
čo teba ctí i tých, čo počúvli ho.*

*Silou tých slov, čo na pomoc ma zovú,
- keď žiarnym zrakom v slzách na mňa vzhliadla -
na cestu bol som povzbudený znovu.*

Matička Pána, vd'aka ti...

*Slovenský duch je pozhnaný veľikánmi.
Vidieť ich a počuť aj napriek ohňostrojom
pseudohodnot, ktoré už pomaly tečú i z vo-
dovodného kohútika. Žijú medzi nami aj na-
priek tomu, že si ich možno ani nezaslúžime.
Osemdesiatin sa nedávno dožil jeden z nich
- básnik, prekladateľ a literárny vedec Vi-
liam Turčány. Zo srdca ho pozdravujeme a*

*želáme mu veľa zdravia a sil do ďalšej tvor-
by. Lebo jeho dielo, to prekladateľské i bás-
nické, patrí k tomu najkrajšiemu, čo ponúka
súčasník svojmu času a budúcim generáci-
ám. Viliama Turčányho aspoň útržkovito
pripomíname čitateľom upraveným prepí-
som rozhovoru, ktorý Hilda Michalíková
pripravila s básnikom pre rádio Lumen.*

I prišiel som, jak na srdce mi kládla,
a zbavil som ťa nebezpečnej šelmy,
čo v priamu cestu k vrchu sa ti vkradla.

Prečo sa teda obávaš tak veľmi?
Prečo tvoj duch sa z bázne nevymani?
Prečo sa ťaká pred veľkými cieľmi,

keď troje takých požehnaných paní
nad tebou bedlí na nebeskom dvore
a dobro núka ti aj sľub mnou daný?!"

Tak ako kvety nočným mrazom choré
sa zatvorila, no len ich slnko zbieli,
rozvinú sa a celé vystrú hore,

tak som i ja vstal premenený celý
a taká mužnosť v srdce sa mi vliala,
že započal som ako človek smelý:

Ó, milosrdná, čo mi pomáhala!
Ty láskavý, čo hneď a bez meškania
poslúchols pravdu, ktorú znať ti dala!

Reč tvoja v srdce tolku smelosť vháňa,
že viac než prv chcem poberať sa dolu
a tvojich rád sa držať bez prestania.

Pod', bo my dvaja máme jednu vôľu;
môj učiteľ, môj pán, môj vodca stály!"
Tak som ho vyzval, aby sme sa spolu

na cestu ťažkú, osudovú dali.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - Druhá veľká téma PROGLAS! - najstaršia slovenská báseň Konštantína Filozofa. Štúdiu o Proglase v Literárnom týždenníku r. 1990 ste začínali takto... „Na Slovensku dnes už vieme, že najstaršou slovenskou básňou je Proglas, čiže PRED-SLOV, ktorý na území našich predkov zložil veľký solúnsky rodák niekedy v rokoch 863 - 867.“ Proglas preložil prof. Eugen Pauliny a prebásnili ste ho vy. Je to 111 veršov, ktoré geniálne recitujete v origináli, ale i v prebásnení. Podotýkam, že naspamäť! Knižne vyšlo toto dielo už trikrát. Najprv vo vydavateľstve Herba. V Predslove k Proglasu kardinál Ján Chryzostom Korec medzi iným napísal: „... Čo to musela byť za revolúcia ducha, keď Konštantín a Metod prišli do našej krajiny, na Veľkú Moravu, do Nitry a na Devín s knihami preloženými do našej reči a keď zhromaždili výkvet našich mladých ľudí na svoju vysokú školu a tam ich v zrozumiteľnom jazyku vzdelávali vo filozofii, v matematike, hudbe, v poznávaní Písma, jeho hĺbok a tajomstiev, a keď potom spolu s nimi slávili „službu-omšu“ po sloviensky!“ Obe vydania sú vzácne tým, že uvádzajú originál, prebásnenie, anglický preklad, v prvom vydaní s ilustráciami Vincenta Hložníka a v druhom vydaní s ilustráciami Mikuláša Klimčáka, s vašim Doslovom a Poznámkami.

VILIAM TURČÁNY: - Odporúčam tretie vydanie, ktoré vyšlo r. 2004 vo vydavateľstve Perfekt. Toto vydanie iniciovala doc. Anna Fischerová.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - A čo ju k tomu podnietilo? Ako mi sama v rozhovore povedala, bola to vaša vynikajúca interpretácia pôvodu a poslania Proglasu na Svetovom kongrese kultúry r. 1998. A týmto vydaním sa naplnilo i vaše želanie, ktoré ste vyslovili, keď sme realizovali v Slovenskom rozhlasu reláciu pod názvom Proglas, čiže Najstaršia naša báseň. Pove dali ste: Bolo by treba zrekonštruovať hlaholský text. Tento prepis by bol aj skvelým ornamentom. Toto posledné vydanie Proglasu je obohatené prepisom Proglasu do hlaholiky výtvarníčkou Johankou Ambrušovou. A pani Edita Ambrušová svojimi ikonami spojila Proglas s učiteľmi, žiakmi a nasledovníkmi ich diela.

Pripomeniem vám ešte jednu slávnostnú chvíľu. Oslovilo ma oceňovanie umelcov a vedcov na sviatok Fra Angelica 18. 2. 2003 v Primaciálnom paláci. Oceňovalo sa vaše celoživotné dielo básnika, prekladateľa a literárneho vedca. Mons. František Rábek pomenoval oceňovaných anjeli tejto doby. A v Zrkadlovej sieni Primaciálneho paláca znel PROGLAS! (Poznámka: Redakcia sa k novému prekladu Proglasu ešte vráti v niektorom ďalšom čísle.)

Narodili ste sa v Sučej nad Parnou, gymnázium ste navštevovali v Trnave. Bola to živná pôda pre vaše literárne ambície. Na tomto gym-

náziu, v prostredí priaznivo naklonenom poézii, začínate časopisecky uverejňovať prvé verše. Vaše básnické začiatky sú späť so svätovojeťškými časopismi Plameň a Nová práca i s literárnym mesačníkom Jas, vydávaným v Bratislave. Trnave ste venovali nejednu báseň. A toto mesto si to vážilo i váži. 2. mája 2005 vám Trnavská univerzita udelila čestný doktorát. Bola by som rada, keby ste fragment zo svojho inauguračného prejavu priblížili i našim poslucháčom.

VILIAM TURČÁNY: - Vaša Magnificencia, veľavážené osobnosti, členovia Vedeckej rady a vedeckých rád fakúlt i vzácní hostia slávnej Trnavskej univerzity, univerzity, s tou krásnou skratkou Té Ú, čiže TU, tu zastúpenej cez vás - i všetci ďalší čitelia, nositelia i širitelia

MÚDROSTI a KRÁSY,
VÍM O JEDNEJ PANI,
VIEĎA O NÍ MNOŽÍ,
Na ktorej PANUJE
veliká moc Boží...

Všimnime si, prosím, hneď v prvých dvoch veršoch tú peknú „prepieknú“ paronomáziu „PANI PANUJE“, podobnú tej z druhého verša Proglasu: PROROCI PRO-REKLI, teda

Vím o jednej pani, vieďa o ní množí,
na ktorej panuje veliká moc Boží,
ktorej spôsobice svú moc preukázal,
keď tak s veľkú krásu cnosti spolu zväzal.
Tú Búh samú chel mnet zrkadlo pieknoti
osob všech, které sú v Uherském království,
tú Búh hodnú súdil, aby svojú krásu
JAK SLUNCE KRAJINU OSVÍTILA NAŠU.

V tejto vyše tristo-ročnej a dobre vyše tristo-ročnej ľúbostnej veľbásni, pripomínajúcej Veľpieseň, Pieseň Piesní, v tejto básni od Štefana Ferdinanda Seleckého, študenta a možno i potulného pevca Trnavskej univerzity prvej, videl jej objaviteľ - a za ten objav, dodajme do tretice, TRISTO-NÁSOBNÁ mu vďaka - videl Ján Mišianik, a nielen on, obraz nejakej skutočnej krásy z Trnavy, ktorá síce v básni nemusí byť tak celkom neprítomná, TO NIE, ale dnes i viacerí prv neveriaci vedci už vyznávajú, že sa za tou krásnou paňou predovšetkým skrýva prvá UNIVERZITA.

Krásne maľovaná, ozajstná to pani,
ČO MALA V TRNAVE SVOJE PREBYVANÍ.

Prepáčte mi, prosím, že som sa trochu rozohnil, chcel som však aspoň naznačiť, ako toto naše mesto nasmerovalo ku KRÁSE, už v mladosti, i potulného pevca, ktorý však vie, že nemá, nemá také pero, aby slávnej univerzite druhej, pokračovateľke tej prvej, náležite vymaľoval niečo obraz, ale aspoň priliehavú, primeranú vďaka za takú vysokú poctu, akú mu dnes ONA tu, TU práve, udeľuje.

Nemá ani toho pera,
nemá je i jeho pera,
ktorá vymaľovala by
i jej pôvab nad pôvaby,
hoci hruď je plná citu
i chváľ na univerzitu.
Chce však, nech raz krásne
vymaľovaná je!

A tak Jej i Vám - i sebe sám - tak praje,
aby osvietila všetky naše kraje
KRÁSA S MÚDROSTOU,
čo ako SLNKO planie,
a čo, milí páni,
milé KRÁSNE PANIE,
tu, TU v Trnave,
má svoje prebyvanie.

1. mája 2005

HILDA MICHALÍKOVÁ: - Antológiu mariánskej poézie pripravujete niekoľko rokov. Ide o preklady inojazyčných básnikov, ktorí sa venujú mariánskej tematike. Preklady a komentáre o niektorých básnikoch vám už vyšli v časopise Rodinné spoločstvo. Kedy vyjde antológia... spomínate ju už asi 15 rokov.

VILIAM TURČÁNY: - Možnože je to aj troška viac rokov... a vyjde, ak Pán Boh dá...

Viliam Turčány, sedemdesiate roky XX. stor.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - Dúfajme, že Pán Boh dá... A čo vás inšpirovalo k práci na tejto antológii?

VILIAM TURČÁNY: - Pani Elena Felixová, manželka môjho učiteľa a spoluprekladateľa Božskej komédie Jozefa Felixa, darovala mi krátko po jeho smrti Antológiu mariánskej poézie s názvom Les plus beaux texte sur la Vierge Marie (najkrajšie texty o Panne Márii). Sú to verše francúzskych poetov, occitánskych básnikov, teda starých trubadúrov a talianskych básnikov... Tieto tri okruhy sú v antológii zastúpené a k nim priradím i moje pôvodné básne.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - A všetko je už preložené?

VILIAM TURČÁNY: - Áno, chýbajú iba spojovacie texty, dať tomu kompozíciu, aby to malo „ľudovo povedané“ hlavu a päťu.

HILDA MICHALÍKOVÁ: - Čiže máte na mysli tie spojovacie texty, ktoré si môžem prečítať napr. v Rodinnom spoločensťve, čítajúc Paula Claudela Panna na poľudnie. V predpríprave na túto reláciu sme si povedali, že našim poslucháčom priblížime dvoch básnikov vo vašom preklade: Paula Claudela a Pierra Corneilla. Veľmi sa mi páči pasáž, kde píšete: Pri recitovaní Panny na poľudnie predstavujem si jej autora v parížskom chráme Notre Dame pred sochou Panny Márie s Ježišom v rukách, v tomto chráme je vyznačená i lavica, kde básnika zasiahla Božia milosť a priviedla ho ku konverzii.

VILIAM TURČÁNY: - Claudela nemusíme zvlášť predstavovať - je známy ako dramatik, básnik i teoretik poézie. A práve jeho Panna na poľudnie nasleduje biblické versety, ktoré sú v origináli nerýmované a Claudel ich rýmuje. Claudel hral významnú úlohu pri zrode jednej krásnej básne Loretánske litanie V. Mihálka (Nová práca, 1947!). Francúz, podobne ako Pánu Bohu - vyká i Márii:

Je poľudnie. Chrám otvorený. Vojdime!
Matka Pána, neprichádzam prosiť v tejto hodine.
Nemám nič k obete a nič mi netreba.
Prichádzam, Matička, len pozrieť na teba.
Pozrieť a plakať od šťastia a z toho pocitu,
že som tvoj syn - a že si tu.
Cez krátku prestávku byť v chráme ukrytý.
Poľudnie!
Byť s tebou, Mária, v tom mieste, kde si ty.
Nič nevravieť, len pohľadom tkvieť v tvojom obličaji,
Nech srdce spieva vlastnou rečou, akú má v obyčaji.
Nič nevravieť, len spievať,
lebo srdce sa plné vyspieva:
„Lebo si krásna, lebo si nepoškrvená,
žena do milosti konečne prinavrátená.
Stvorená bytosť v prvej cti - i rozvitá až na nebeskú -
tak ako vyšla z Božích rúk
za rána svojho pôvodného lesku
Neporušená nevýslovne, pretože ty si matkou Pána:
On, pravda, nádej jedinú,
plod jediný k nám z tvojich rúk sa skláňa.
Pretože ty si žena,
raj dávnej nehy zabudnutej v Edene:
jej zrak hruď zrazu prenikne
a vzprúdia slzy nahromadené,
pretože mňa si zachránila a spasila i Franciu,
pretože, bdejúc nado mnou, si chránila i ju,
pretože ty si zasiahla, keď všetko padalo už v plen,
pretože zas ti raz jej spásu, tak ako už raz nejeden,
pretože je tu poľudnie,
pretože sme tu v tento dnešný deň,
pretože si tu naveky, pretože jednoducho si,
pretože Mária
si taká, aká si:
Matička Pána, vďaka ti!

HILDA MICHALÍKOVÁ: - Naša posledná kapitola - pôvodná tvorba. Výber z básnických zbierok Oheň z neho, Rada a dar, Mária i rám, V okraje jarkov. Pre čitateľov Kultúry z viacerých básní, ktoré spolu recitovali Viliam Turčány a Hilda Michalíková, vyberáme báseň Ako som žil zo zbierky Rada a dar.

Ako som žil

Ako som žil, čím plnil čas, v čom využíval vlahy?
Žil som tak ako väčšina, či aspoň u nás mnohí?
Rád, rád som chodil na Devín
a sem-tam si v ňom písal.
Zem, zem tam spieva spanilo a skvie sa ako misál.
Už vyše tisíc liet sa skvie v nej každý deň vždy novo:
„PROGLAS7 JESM6“,
za ním hneď aj „ISKONI BIE SLOVO“.
I dnes sa zdá, znie pred bralom
tak ako pred oltárom:
„Slyšite Slovo, Slovieni, čo Boh vám dáva darom,
tým božským darom nad dary,
ním vaše duše zmravní
a ktorým, verte, stane sa váš rod i jazyk slávnny“.

K Dunaju hľadím, k Morave a dviham srdce hore:
nech nezaplaví našu zem mor; mora ani more!
Morilo ju už tisíc liet...
- Nech tisíc liet zas kvitne!
Nech rodí dobré ovocie a planý blud nech vytne!
Nech vytne hriech, čo odmieta dar darov,
ten dar Boží!
A nech to Slovo nad slová si navždy v srdce vloží!

A skúmam blud, čo zvedol rod,
kde bieda bied v ňom väzí.
A čujem dunieť z Dunaja a znieť až od Genézy:
„A množte sa a plňte zem...“
- Viem, je to vôľa Božia.
Rod mój, čím ja, čím naše dni zem plnia,
čím sa množia?
Čo rodia stromy rodové?
- A hriešna duša stená
a prosí Boha o lásku a milosť odpustenia.

A duní Dunaj v duny dým a vlny v duši šumia,
keď ako dieťa v kolíske nádejou kolíšu ma:
Láskou je Boh - a bohatá je každá zem i duša,
čo Boží zákon poslúcha a Boha nepokúša,
čo vytne hada so zvodom, že rovnou bude Bohu -
a kde chce Boh, tam rozvíja jej darovanú vlahu.

A duní Dunaj do duše jak svätodušný prival,
aby som žil a na chválu Boha čas využíval
a nekoril sa pred diablom, ba ani pred veľmožom -
aby nás žehnal mocný Boh a šli sme v mene Božom.

Kresťanstvo oduševňuje históriu

Poznanie náboženských dejín je dôležitou súčasťou vlastnej kultúrnej identity jedinca, pretože religiozita tvorila v minulosti neoddeliteľnú a podstatnú súčasť každodenného života našich predkov. Hoci v dnešnom svete prevláda konzumný spôsob života, predsa túžba po duchovne, či transcendentálnom, spirituálnom vedomí je hlboko zakorenená v každom človeku. Úloha šíriteľa duchovného života pripadla na našom území kresťanstvu. To sa na území dnešného Slovenska vo väčšej miere šírilo predovšetkým vďaka misiám z biskupstiev Salzburg a Pasov od 9. storočia. Neskôr sa pozícia kresťanstva ešte viac upevnila vďaka účinkovaniu solúnskych bratov Konštantína a Metoda. V slovenských národných dejinách mu pripadlo nezastupiteľné miesto nielen v oblasti evanjelizácie, ale aj na poli duchovnej kultúry, šírenia vzdelanosti a osvety medzi jednoduchým vidieckym ľudom a vlastnom formovaní sa moderného, samostatného slovenského národa. Prostredníctvom archeologických nálezov možno stopy šírenia kresťanstva na Kysuciach sledovať v náznakoch už od obdobia po Veľkej Morave.

Prvýkrát je listinne doložená farnosť na Kysuciach až v súpise pápežských desiatok z roku 1332, v Radoli, ktorej funkciu neskôr prebralo Kysucké Nové Mesto. Vzápätí začínajú početne narastať aj písomné pramene, avšak s teritoriálnym obmedzením na dolné Kysuce, ktoré boli viac osídlené a rozvinutejšie už v období stredoveku. Prvé katolícke fary na horných Kysuciach vznikli až v polovici 17. storočia, v približne rovnakom čase boli založené farnosti v Čadci a Turzovke, neskôr aj v Starej Bystrici. Pre úplnosť nemožno vynechať ani protestantskú minulosť regiónu, keďže evanjelické náboženské obce sa objavili už v 16. storočí - v Kysuckom Novom Meste, a dokonca aj na horných Kysuciach - v Čadci a Turzovke v 17. storočí. Evanjelické vierovyznanie sa však vo väčšej miere udržalo len koncom 16. a v priebehu prvej polovice 17. storočia. Potom začína pozvoľna ustupovať rekatolizačnému úsiliu a od tých čias sú Kysuce katolícke. V druhej polovici 18. storočia boli rozdelené veľké farnosti a vznikli nové, čím sa upevnila cirkevná administrácia v tejto časti Nitrianskej diecézy do ktorej pasťorácie Kysuce spadali.

Zmapovať duchovné dejiny Kysúc

Vedecká konferencia „Kresťanstvo na Kysuciach v priebehu storočí“, ktorá sa konala 29. februára 2008 v Turzovke, tak ponúkla prierez históriou kresťanstva v tomto regióne od najstarších čias až do 20. storočia a priniesla tak nový pohľad na málo známe úseky kysuckých dejín. Tomu boli prispôbené aj témy príspevkov.

Zloženie prednášajúcich bolo skutočne reprezentatívne - okrem referátu „Počiatky kresťanstva na Kysuciach“ profesora Richarda Marsinu, jedného z najvýznamnejších a najuznávanejších slovenských historikov súčasnosti si bolo možné vypočuť aj profesora Róberta Letza („Slovenský katolicizmus na Kysuciach v 20. storočí, obdobie zápasov a skúšok“), mons. profesora Viliama Judáka, harvelského rodáka a prvého Kysučana na biskupskom stolci v Nitre („K dejinám zaniknutej farnosti Riečnica“), mons. Ladislava Belása, opáta a správcu Diecéznej knižnice v Nitre („Působenie kysuckých kňazov v pobočnom stánku Slovenského učeného tovarišstva vo Veľkom Rovnom“), ako aj celú plejádu renomovaných regionálnych historikov poväčšine sústredených okolo združenia Terra Kisucensis, s ktorými sa teraz aspoň prehľadne zoznámime.

Problematike svätcov ako patrónov sakrálnej architektúry v regióne

Profesor Róbert Letz
považuje vieru
za charakterickú črtu kysuckej kultúry

minulosti však existovali kostol sv. Alžbety v Turzovke, v Ošadniciach bol zasvätený sv. Žofii a kostolík v Kysuckom Novom Meste sv. Márii Magdaléne.

Archívy vydávajú svedectvá

Téma „Cirkevná historiografia Kysúc“ sa venovala riaditeľka čadčianskej pobočky Štátneho archívu v Bytči Antónia Hudcová. K svojmu obsažnému súhrnu prameňov, ktoré sa týkajú histórie kresťanskej cirkvi na Kysuciach povedala: „Keď som dostala ponuku spracovať tému cirkevná historiografia Kysúc, bola som v pomykove a v prvom momente nebola istá, či budem mať dostatok materiálu. Mýlila som sa, napokon totiž nastala opačná situácia, takže som musela robiť výber. Aj naďalej však chýba dielo, ktoré by komplexne prezentovalo dejiny cirkvi na Kysuciach.“ Riaditeľka Štátneho archívu v Bytči Jana Kurucárová doplnila tieto

Profesor Richard Marsina,
jeden z najvýznamnejších
slovenských historikov

MILOŠ JESENSKÝ

Kresťanstvo na Kysuciach

sa venovala vo svojom príspevku „Patrocínia kysuckých chrámov“ Ľubica Podoláková.

„Problematika patrocínií na Kysuciach doposiaľ nie je spracovaná, preto je možné opierať sa len o farské kroniky, kanonické vizitácie, prípadne o vydané monografie“, vysvetľovala autorka v úvode svojej prednášky, keď zdôraznila, že aj zasvätenia kostolov predstavujú znaky svojej doby a súčasť kultúry. „Zriedkakedy sa obmedzujú na jestvujúci objekt, zvyčajne ho presahujú do minulosti, často svoj počiatok majú už v časoch osídlenia a christianizácie. Každá doba mala svoje patrocínia. Ich životnosť bola rozličná, ale aj pri tých, ktoré boli dlho pri živote, dochádzalo časom k vnútornému vývinu, k diferenciacii, takže vždy majú svoj dobový charakter.“

Na Kysuciach sa najväčšej úcte teší patrocíniom Panny Márie, ktorej bolo zasvätených až 17 kostolov, z toho 5 Sedembolestnej Panny Márii. Jedná sa o chrámy postavené v druhej polovici 20. storočia, takže ide o výrazné slovenské národné patrocíniom - tento status si získalo už v 19. storočí a je to prirodzené, ak si uvedomíme, že ide o patrónku Slovenska. Ďalšie podoby mariánskeho patrocínia existujú ako Nepoškvrnené Počatie PM, Narodenie PM, Nanebovzatie PM, Ružencovej PM, Fatimskej PM, PM Kráľovnej a Navštívenia PM.

Druhé, najčastejšie je zasvätenie Božskému Srdcu Ježišovmu. Nachádzame ho u piatich kostolov, pričom ide o pomerne nové stavby, vystavané v rokoch 1928 - 2000. Patrocíniom svätého Jána Krstiteľa sa na Kysuciach objavuje od konca 18. storočia, kedy mu venovali tri kostoly - na Skalitom, Zákopči a Novej Bystrici. Jeho patrocíniom bolo spojené so začiatkami kresťanstva a misijnou činnosťou, najmä benediktínov a cisteriánov. Svätý Ján Krstiteľ bol posledným prorokom pred Ježišom. Zomrel vo väzení sfatím, keď si jeho hlavu vyžiadala Salome. Jeho atribúty predstavujú baránok, odev zo zvieracích koží, kríž z dlhého štíhleho kmeňa, včelí plast a kalich na krštenie. Je patrónom hotelierov, hudobníkov, odsúdených a smrť i väzňov. Kysucké kostoly naproti tomu nemajú žiadne ženské patrocíniom, s výnimkou Panny Márie. V

poznatky o prehľad archívnych prameňov k cirkevným dejinám Kysúc. V 614 fondoch, ktoré táto inštitúcia spravuje sa nachádza viac ako šesť kilometrov archívneho materiálu. Medzi písomnosťami z ktorých najstaršia pochádza z roku 1263 sa nachádzajú aj mnohé dokumenty, ktoré by mohli predstavovať naozaj cenné doklady. „Nie som odborník na problematiku cirkevných dejín, ale som archivárka, ktorá je vždy pri novej téme nadšená, koľko zaujímavých svedectiev o minulosti vydávajú archívne dokumenty“, dodáva J. Kurucárová.

Drahomír Velička, ktorý pôsobí ako doktorand na Filozofickej fakulte Trnavskej univerzity a je známy ako spoluautor publikácie „Farnosť Turzovka“ sa predstavil referátom „Založenie katolíckych farností na horných Kysuciach v 17. a prvej polovici 18. storočia“.

V období stredoveku i novoveku, až do vytvorenia Žilinského archidiakonátu, patrili Kysuce do Trečianskeho archidiakonátu. V súpise pápežských desiatok z rokov 1332 - 37 sa spomína fara v Radoli. Ďalšími okolitými farami boli Bytča, Predmier, Teplička, Varín, Žilina a Hričov. Nás zaujímajú najmä tie farnosti, ktoré pre svoju geografickú blízkosť mohli zahŕňať do svojej pôsobnosti aj Kysuce. Okrem už spomenutej jedinej kysuckej fary v Radoli, neskôr prelozenej do Kysuckého Nového Mesta, sú to farnosti v Bytči, v Hričove, Tepličke a Varíne. Keďže kysucké územie bolo vtedy len riedko osídlené, nemali tieto farnosti v stredoveku presne vymedzené územie a veriaci celkom iste využívali pastoračiu geograficky najbližšej fary.

Vznik katolíckych farností v 17. storočí na území Kysúc nie je presne doložený. Ich vznik súvisel jednak s výrazným nárastom počtu nových sídlisk a jednak so šíriacou sa reformáciou a rekatolizáciou. Spočiatku mali protestanti na Kysuciach dobré podmienky na šírenie evanjelickej konfesie, pretože všetci majitelia panstiev, ktorým podliehali aj kysucké obce, prijali evanjelické vyznanie. Až neskôr, najmä po odhalení Vešeléniho sprisahania, sa podmienky začali výrazne meniť v prospech katolíkov. Jednotlivé kostoly menili počas 17. storočia niekoľkokrát majiteľov, viackrát boli z fár vyhnaní evanjelickí kazatelia, ale skutočný prelom, kedy už

evanjelici nedokázali účinnejšie vzdorovať, nastal práve po Vešeléniho sprisahani. „Evanjelici sa udržali, dokonca vo väčšine, zhruba do konca 17. storočia, ale postupne prevládla jednoznačne katolícka konfesia“, uzatvoril svoje vystúpenie D. Velička.

Dejinami evanjelickej cirkvi na Kysuciach sa zase zaoberala historička Kysuckého múzea Andrea Paráčová v prednáške pod názvom „Evanjelické Kysuce a rekatolizácia“. „Vo svojom príspevku som sa snažila priblížiť evanjelickej cirkvi na Kysuciach“, povedala nám na margo svojej prednášky A. Paráčová. „Je zameraný najmä na Kysucké Nové Mesto, do farnosti ktorého patrili v čase nástupu a rozkvetu reformácie takmer všetky jestvujúce obce, venuje sa však aj Čadci a Turzovke. Príspevok, ktorý neskôr vyjde v zborníku bude o niečo rozsiahlejší, rozšírený o všeobecné pomery ako je nástup reformácie, Žilinská synoda rekatolizácia či stavovské povstania.“

Úplne na záver dodajme, že z referátov, ktoré odozneli na tejto výnimočnej konferencii bude v blízkej budúcnosti vydaný zborník prinášajúci bohatý dokumentačný materiál. Význam tejto antológie však zďaleka presiahne hranice cirkevnej historiografie, keďže bude vnášať nielen svetlo poznania na doteraz málo známe epizódy kysuckých dejín, ale predovšetkým skutočnosť, ktorú vystihol v závere svojej prednášky profesor Róbert Letz: „Viera vždy predstavovala charakteristickú črtu kysuckej kultúry a ja verím, že ňou aj naďalej zostane.“

Otec biskup Viliam Judák v diskusii po svojej prednáške.

JÁN MARŠÁLEK

Za Rudolfom Čižmárikom

(18. 7. 1949 - 10. 3. 2008)

Môcť tak prísť, zložiť hlúpe žiale
na jedno miesto, jednu hromadu

a ponechať si záblesk pohľadu,
svetielko, ktoré bude žiariť stále.
(Rudolf Čižmárik, Variácie)

*Život je prsto taký, aký je
a smrť je jeho odvrátenou stranou,
keď príde, všetko hmotné zakryje
a žiada, aby ticho išlo za ňou.*

*Život sa náhli a smrť nepočká,
pred sebou máme nádej: večné diale,
na konci básne dlhá pomlčka -
svetielko, ktoré bude žiariť stále.*

*Popoluška**preberá a preberá*

*oddeľuje
lásku od nenávisťi
halucinácie od skutočnosti
smiech od plaču
zdravé myšlienky od bludov
nevyhnutné od zbytočného
užitočné od neužitočného
radosť od smútku*

*súmrak ktorý
má krídla
čiernych holúbkov
zlieta do ulíc
prináša jej úľavu*

*popoluška
rozlúskne ďalší
blistrový oriešok
a nájde v ňom
tabletku
proti schizofrénii
ako tisíckrát
predtým*

Ja dvadsaťsedemročná

*oči mám už
podčiarknuté
rozvetvenými ypsilonmi
jemných vrások*

*častejšie než obrázky
maľujem svoju tvár*

*občas sa túžim
definitívne usadiť
v krajine reality
ktorá mi
neúprosne a vytrvalo
nastavuje zrkadlo*

*moja duša
si už takmer vôbec
nerobí žarty z boha*

*a moje telo
mi šepká tajnosti
zašifrované v kvapôčkach*

*na kobercoch
s abstraktnými
a kvetinovými
vzormi
vidím stále*

*dinosaury
horiace meteority
bytosti s pišťalkami
nočné motýle
zvláštne učesané hlavy*

ako v detstve

*Pozor,**voda!*

*Do knižnice
zateká.*

*Namiesto opravy strechy
sa buduje
núdzový východ.*

*Dobrý nápad.
Tade ujdeme
pred
potopou.*

RUŽENA ŠÍPKOVÁ

Maľujem svoju tvár

Sparno

*od poludnia mi
nad hlavou krúžili
čierne detské kočičky*

*šteňatá zahryzli
bezzubými ďasnami
do oblakov
vycicali všetku vodu
a tak nezapršalo*

*napokon
moje srdce
odbilo pol šiestej
a myšlienky
z hnilého kúta*

*namiešam si ťa
v kvapkách
zahniezených
na včerajšej oblohe*

O zelenom šťastí

*Dve deti pátrali
v tráve pri pieskovisku
po štvorlístkoch
ako básnici
po štvorveršových strofách.*

*Táto ďatelinová trojčlenka
bola nad ich sily.*

*Našli však
svojské riešenie.
Natrhali obyčajné trojlístky
a na každom
jeden lístok rozdvojili.*

*Mama sa tešila,
že jej malí výmyselníci
nečakali,
kým príde šťastie,
ale vyrobili si ho sami.*

*Metrická stopa**prezývaná**Pterodaktyl*

*Je to
uletený kríženec
daktylu a trocheja,
ktorý stojí
jednou nohou v jame,
a tou druhou v jambe.*

*Dôverne sa priateľíme,
máme však smolu.
Myslím si,
že odborníci na poéziu
nás nechápu.*

Modlitbička

*zlomyselný a žiarlivý otčim
sprchovanie studenou vodou
domáce väzenie
hlava ostrihaná takmer dohola
zákaz stretnutí s otcom
bitka
hrubé nadávky*

aj súdne spisy spomínajú

*prváčka milka - chovankyňa
detského domova
sa v kostole
modlí za mamičku*

*tá práve hádže
sociálne dávky
do výherného automatu*

Život

*Do nádobky od jogurtu
nasypem hlinu
a zasadím malý kvietok.*

Bude to vhodné.

*Len si prečítajte
nápís na téglíku:
Obsahuje živé kultúry.*

(Dokončenie z 1. strany)

Pretože veci sa dejú podľa neviditeľných zákonov a riadia ich skryté sily, s ktorými nemusí každý súhlasiť.

„Každý počin chce sa konca dobrať. / Každý smer je zastávka aj obrat. / Každý koniec vedie k počiatku,“ napísal Pavol Strauss vo svojej zbierke Worte aus der Nacht. Pavol Strauss bol hlboko veriaci človek a tým bola ovplyvnená i jeho tvorba. Napriek tomu sa s pochopením podstaty života a najmä smrti vyrovnával dosť dlho. „V mretí aj v cestách a plači / sa Boh iba overil v nás“, napísal ďalej. Je naozaj centrom všetkého Boh, cez ktorého sa oslobodzujeme a ktorý, všetkým čo nám kladie do cesty, nás iba skúša, ako sme schopní ho nasledovať? Takéto myšlienky nám napadnú neraz a ešte intenzívnejšie pri čítaní poézie Pavla Straussa. Pretože aj on, keď pochopil tento princíp, akoby nadobudol silu, ktorá mu dodávala energiu odkrývať zmysel celého ďalšieho bytia. Zároveň si uvedomoval, že každé reptaie je hriechne. Priznáva, že dovtedy bola i pre neho smrť iba veľkou stratou, neakceptovateľná, vnímaná expresionisticky ako neprirodzená. Toto chápanie vyplývalo predovšetkým z lekárskeho povolania a úsilia o záchranu života, ale i zo smútku a nešťastia po smrti matky.

Týmto smerom sa uberalo aj moje rozmyšľanie o živote a smrti, ktoré sa neraz zastavilo i pri hodnotách, ktoré po smrti zanecháme. Pár obnosených šiat / a niekoľko deravých zubov, / čo po nás zostane... // A prabyčajný prach / na obyčajnej fotografii. Pointa vyrieknutá dvomi slovami v poslednom verši: Úlomky nekonečnosti. A opäť treba povedať, že nekonečnosť je pojem, ktorý nie je príčasto témou diskurzu. Súčasní ľudia riešia mnohé problémy a málokto si uvedomuje, že človek dnešnej doby má jeden veľký problém a tým je nepokoj. Všetci sa ponáhľame, naháňame, na nič nemáme čas. S ničím nie sme spokojní, sme nevyrovnaní, v duši máme málo miesta pre ticho. A potom to, čo nemáme v sebe, chceme nahradiť hromadením materiálnych statkov. V tom zhone si neuvedomujeme, že práve materiálne hodnoty sú dočasné - ohraničené smrťou. Žiaľ, hodnoty dnešného vonkajšieho a vnútorného sveta sú prehádzané.

Keď premýšľam v týchto dimenziách, nedá mi nevrátiť sa ešte k dvom básňam, ktoré sú v Šepote krokov síce uverejnené na jednej dvojstrane, pretože spolu súvisia, aj keď neboli napísané v rovnakom čase, ale s odstupom niekoľkých mesiacov. Prvá je: Podopretá vetrom / a suchými konármi. // Len raz lusknú / a zatiahne kravatu. // Smrť ako rozliate mlieko. Nasledujúca báseň akoby bola odpoveďou prvej, či skôr jej pokračovaním: Nič nie je presnejšie / ako dáma s kosou. // Nešťeká, / neskáče. // Zvýrazňuje si len // kontúry úst.

Až pri písaní tohto zamyslenia som si uvedomil, že posledná báseň v knihe akoby bola jej ústrednou myšlienkou: Nie múdrosť, ale pravdivosť. // Vojdi // a nezabudni odomknúť. // Zmŕtvychvstanie / bez dopovedaného konca. Človek by mal prežiť svoj život v pravde a úprimnosti - nielen k ostatným, ale predovšetkým k sebe samému. Iba vtedy môže byť slobodným, keď nič neskrýva a je prirodzený, otvo-

rený. A iba slobodný človek môže byť šťastný.

Dva roky po vyjdení zbierky Šepot krokov som začal písať básnickú skladbu (niektorí kritici ju nazývajú poémou) Pominuteľnosť, ktorej ústrednou témou bol zmysel života a tenká čiara medzi životom a smrťou. Vtedy by mi ani vo sne nenapadlo, že sa o tri roky neskôr ocitnem na prahu smrti. V tom období bola Pominuteľnosť už rok napísaná a čakala vo vydavateľstve na vydanie. Dnes, keď sa vraciam ku všetkému, čo som prežil, mám pocit, že v Pominuteľnosti som mnohé predvídal. Posmrtná maska / si nalepila fúzy. // Zježené a snehom / zafúľané. // Krajšiu krajinu nenájdeš, / ako sú lupene / jabloní vo vlasoch. // Bolest' / je prívetivejšia ako smrť. // Aj keď nechceš, / zubatá si ťa nájde // a odvedie pred oltár. // Si jej. // Jedného dňa / ti zakýva bielou / vreckovkou. // Ak by si sa lepšie pozrel, / uvidel by si na nej / svoj monogram. // Taká je pozorná, / presná ako britva. // Len raz / potiahne uzol na viazanke / a vyrovná / strapce na koberci. // Nelietal si / podľa desiatich Božích prikázaní. V živote neustále zápasíme s výčitkami svedomia, keď nežijeme tak ako to kážu Božie prikázania. Človek je omylný a svoju veľkosť dokazuje aj hľadaním pokánia. Zrazu zastaneme pred Najvyšším a nastane posledný súd. Natíska sa otázka, podľa akých kritérií nás bude Pán súdiť? Len podľa desiatich Božích prikázaní? Nie je to príliš jednostranné, veď život má tisíc podôb, rovnako ako dobro a zlo. Možno aj preto sa mi žiadalo o niekoľko strán ďalej napísať: Život nemá logiku, / každým krokom / sa nakláňame k hrobu. // Nohy / nám odhnívajú pri koreňoch // a vtedy pukajú v záhyboch. // Voda nepozná hĺbku, / a predsa sa do nej hádzeme. // Plávame proti prúdu / a bojíme sa / vodorádov. // Nezabudni sa učesať, / rukou prejsť po temene. // Či radšej prekrižovať sa, / stiahnuť Boha za nohy?

Mohli by sme dlho filozofovať a najskôr by sme dospeli k otázke, či je posledný súd tým najspravodlivejším? Neexistuje aj pri ňom akési odvolacie konanie, posledná inšancia? Zdá sa, že takéto úvahy sú zbytočné. Najvyšší najlepšie vie, čo má robiť a určite to urobí najspravodlivejšie.

Každý z nás je len Chrúst, / ktorý ledva doletí / k neónovej lampe. Napriek tomu mi posledný súd nedal pokoj, keď som sa o pár riadkov ďalej k nemu vrátil. Cúvaš pred vlastným / tieňom, / ktorý hrkoce ako stará posteľ. // Zvoláva / všetkých mŕtvych. // Na tenký bič // navliekaš slzy, / tie zvláštne odrobinky popadané pod stolom. // Blíži sa súdny deň // a ty nie si naň // prichystaný.

Zaiste nie som sám, koho prenasleduje otázka, či sa život dá prežiť bez hriechu a nezhréšiť ani myšlienkami? Skôr než prejdeme nebeskou bránou mlčky / a bez klopania. V inej básni akoby som pokračoval: V dlani / zvierame smrtonosný pot, / ktorý sa lepí na podnebie. // Kostí predkov kľúcia, / stúpajú do tiesňav. // Nebo je privysoko. // Stačí chybný krok, / a noc zbledne. // Rosa stečie / z kameňa / a tvár sa prefarbí namodro. // Blikajú len svadobné sviece / zapálené nočným bleskom. //

Oheň / trasie perami, / prosí o zmilovanie. Žeby sme až vtedy prosili o zmilovanie? Ku komu sa umierajúci obracia pred smrťou? Ktovie na čo v posledných sekundách myslí, čo sa mu premieta hlavou? Dobré alebo zlé skutky? A čo ľudia, ktorým nejakým spôsobom ublížil? Zjavia sa mu, aby sa pripomenuli? Alebo defilujú len dobré veci a ľudia, ktorým sme v živote pomohli? Vraj, s čím človek žil, s tým aj umiera. Veríme na božiu spravodlivosť, keď hovoríme, že každému sa všetko vráti - v živote, alebo v hodine dvanástej.

Obrastajú nás ruky mŕtvych, / prosia o almužnu / a úsmev navyše. // Zadarmo nič nechcú, / ani sadzu spadnutú do oka. // Najradšej by nám osud prečítali / z dlane, / z tej malej roztvorenej skrinky. // Tráva kýcha, / zrýchľuje dych. // Každý náš krok je cestou / k minulosti. // Krčíme sa pred dažďom, nastavujeme chrbát / a bojíme sa priznať / k interrupciám hviezd, / ktoré nosia naše tváre. // Ktosi / tresol na kapotu neba / a bez opýtania vošiel dnu. // Zlodej, ktorý nič neodniesol. // A predsa zanechal spúšť, / rozbabranú lásku / a deravé ponožky.

Známy slovenský filozof a literárny kritik Dalimír Hajko v úvode Pominuteľnosti povedal, že poézia je pre mňa „tichou spovednicou. Nie búľavou vrbou, ani hlasnou trúbou, ale tichým ukladaním vecí na poriadok (nie večný, iba svoj), dychom veselého i smutného času, ktorý sa lenivo, bez oddychu prevaľuje okolo nás, nenápadný, zdanlivo bezvýznamný, trochu utáraný, a predsa osudový spoločník. Ale poézia je preňho aj zvedavá dáma, náročná, netrepezlivá a dobieďavá, ktorá sa seabedome pýta, čo je nádej, čo vina, čo je hriech, čo je láska. Čo je vekovečná spravodlivosť. A čo je nevyhnutný koniec.“ Svoje uvažovanie Dalimír Hajko ukončil konštatovaním, že Pominuteľnosť „je nielen cestou, ale aj odpoveďou. Cestou k odpovedi.“ A ja dodávam, že tú cestu si musí vyšliapať každý vlastnými skutkami.

Spomínal som, že som bol pred pár rokmi ťažko chorý a v uzdravení vidím novú šancu. Ktovie aké poslanie ma ešte čaká a čo všetko mám ešte vykonať, alebo aké utrpenie musím prežiť, prebolieť, kým načisto odídem z tohto sveta. Ktovie... Isté je, že po tejto životnej skúsenosti sa na svet pozerám inak. Napriek tomu, že som ani dovtedy nebol materiálne založený, dnes si ešte viac vážim všetko „čo sa nedá kúpiť za peniaze“, najmä lásku, obetavosť, spolupatričnosť. Učím sa byť trepezlivým a pokorným - vo vzťahu k sebe, svojmu okoliu, ale i vo vzťahu k Bohu. Som presvedčený, že keď sa mi podarí zdolať aspoň kus tejto cesty, dostanem nové sily do ďalšieho bytia.

No vrátim sa k podstatne tohto uvažovania. Po vyliečení som napísal básnickú zbierku Dotyky duše, v ktorej som sa podvedome (znovu ako pri Pominuteľnosti) vyrovnával so smrťou ako fenoménom, ktorý nerozlučne patrí k životu. Objalo ma / rameno kríža. // Celého, / od hlavy po päty. // Ešte dlho potrvá, / kým sa / spamätám. // O čo je zmŕtvychvstanie / múdrejšie. Pri spomienke na najkritickejšie chvíle si racionálne neuvedomujem vtedajší vážny stav,

ale podľa básni, ktorú som neskôr napísal, som podvedome cítil dramatickú situáciu, v ktorej som sa ocitol. Obkolesuje ma / krupobitie smrti. // Modlím sa, / až kým mi nezabehne / báseň.

Podľa ďalších veršov som sa pripravoval na odchod modlitbou a spoveďou. Spovedám sa Bohu / a básni. // Nič pravdivejšie / nepozná. V inej básni zase hovorím, že Najprostejším oslobodením duše / je umieranie. // Kroky proti smeru / hodinových ručičiek. A v ďalšej básni zase tvrdím Smrť spoznáme / podľa neprehovorených slov / a roztopeneho snehu na jazyku.

V mojom prípade napokon všetko dobre dopadlo. Opäť som to vytušil v básni: Vrátil som sa / s posledným snehom, / múdrejší o poznanie / pútnika. // Poslepiačky / a presne. A na inom mieste hovorím: Ponižený smrťou / a zahanbený životom. // Vrátil som kameňom / slov / a stromom / ľubostné listy. // Objal ma / nedotknuteľný čas.

Dnes môžem s istotou povedať, že Smrť prichádza / pootvorenou bránou, / ktorú sme zabudli / privrieto ako ústa / na sporáku. // Pozerá sa na nás / z kríža na kostole. // Pribitá, / a predsa naša.

Básnická zbierka Dotyky duše, ktorá vyšla roku 2006, končí veršami, ktoré chápem ako určité poslanstvo, poučenie: Pribitý z druhej strany / kríža. // Opustený, / ale nezatratnený. // Isto sa čoskoro rozjasní. // Po kvapkách / spokojniam.

To je moje možno trochu netypické uvažovanie nad životom a nad tým, čo nás čaká, keď sa naša pozemská púť skončí. Ako básnik som sa vyjadril pre mňa najprirodzenejším spôsobom - veršom. A že je to spôsob najúprimnejší, dosvedčujú aj slová Pavla Straussa, ktorého som spomínal v úvode, keď v knihe Torzo ticha napísal: „Či dozrieva smrť, a či len my zrejeme pre ňu? Smrť, či je to horké jadro v nás, či my sme jadrom jej lona? // Nevieme, hádame, dúfame. // Ale - // Azda je ona len pohyb mihalníc, za ich spánkom mení sa sen jeden na druhý.“

JOZEF LEIKERT

Snímka: Imrich Fuhl

(Dokončenie zo 4. strany)

Ak sa však Slováci rozhodnú zriadiť si svoj vlastný suverénny štát, on je ochotný ho uznať a zaručiť jeho hranice. Ináč ho ponechá jeho osudu. Nebolo vtedy v Európe politika, ktorý by mal odvahu protirečiť Hitlerovi, pred ktorým ustupovali aj premiéri veľmocí. Čo iného mohol teda urobiť predstaviteľ nepatrného národa, ako zariadiť, aby sa demokraticky zvolení zástupcovia občanov urgentne zišli a

Miesto Dr. Jozefa Tisu v slovenských dejinách

rozhodli o osude Slovenska? Tak došlo 14. marca 1939 k jednohlasnému schváleniu zákona o Slovenskom štáte.

Prvá Slovenská republika a jej prezident

Vyhlásenie samostatnosti Slovenska prišlo takmer nezdajky, nebolo času na náležitú prípravu. Chytiť sa takejto práce vyžadovalo nepomerne väčšiu odvahu, obozretnosť, organizačné schopnosti a dôveru v životnú silu národa, než napríklad v roku 1993. V roku 1939 Slovensko nemalo ani náznaky štátneho aparátu a navyše malo taký nepatrný počet vysokoškolsky vzdelaných pracovníkov, že sa muselo všetko začínať „na zelenej lúke“.

Nový štát nemal absolútne žiadne finančné prostriedky, lebo štátna kasa bola iba v Prahe, ktorú okupovali Nemci a tí sa nestarali o dať aké delenie štátneho majetku zlikvidovanej ČSR. Maďarskí politici, ktorí dobre poznali túto situáciu, predvídali úplný bankrot slovenskej samostatnosti: „O tri mesiace prídu Slováci na kolienach prosiť, aby sme ich prijali do starej vlasti.“ Konečne podobné veštby sme počuli a čítali aj v rokoch 1992-93. Ale rozdiel bol ten, že v roku

1939 nadšenie, najmä u mladej generácie, bolo neporovnateľne väčšie.

A mladí nadšenci vedia sa aj obetovať za ideál, ktorému uverili. Tak sa z dedinských učiteľov stali ministerskí radcovia, diplomati, okresní náčelníci, inšpektori, atď. A väčšina z nich dokázala sa kvalifikovať a vydať aj vynikajúce pracovné výsledky. Po štrnástich mesiacoch nová mena - Koruna slovenská - sa stala „tatranským dolárom“: bola krytá zlatom a napriek skorej vojne zachovala si pevný kurz tak voči doláru, ako aj voči švajčiarskemu franku. Nezamestnanosť bola prakticky odstránená, životná úroveň nielen nepoklesla, ale vo viacerých ohľadoch sa aj zvýšila. Na kultúrnom a vedeckom poli Slováci urobili miliónové kroky a náboženský život rozkvitil v takej slobode, akú národ nezažil nikdy predtým a, žiaľ, ani nikdy potom. Aj v športe niektorí mladí Slováci dosiahli európske vrcholce.

Toto všetko treba zákonito pripísať aj inteligentnej a prezieravej politike prezidenta Jozefa Tisu. Ústava SR síce obmedzovala jeho kompetencie, ale nechávala mu dosť priestoru, aby mohol ovplyvňovať dianie v štáte. Je preto nekorrektné a nespravodlivé pripisovať mu iba negatívne skutočnosti, aké sa počas prvej SR iste udiali, a ktoré bývalý režim vždy zdôrazňoval, zveličoval a predstavoval ako jeho hlavnú a jedinú charakteristiku. A pohrobkovia zapadnutého režimu to

podnes robia. Neuvedomujú si, že ešte nejestvoval na svete štát, ktorý by sa nebol dopustil, alebo aspoň bezmocne nepripustil aj veľmi negatívne skutky: korupcie, podvody, vraždy nevinných, rozkrádanie národného majetku a zlé, nekompetentné jeho spravovanie, diskriminovanie časti obyvateľov pre politické, náboženské, rasové a iné príčiny, vojenské agresie, okupácie cudzích území a ich bohatstiev... a mohli by sme ešte dlho pokračovať v tomto zozname. Prečo len prvá Slovenská republika mala byť podľa niektorých jej kritikov bez poškvrny? Aj ona bola iba ľudským dielom, ktoré vykázalo nepomerne viac pozitívnych výsledkov v zmysle klasickej základnej etickej normy pre vykonávateľov moci: Salus patriae - suprema lex (Najvyšším zákonom štátu je záchrana a blahobyť národa) ako v tom istom čase a za podobných okolností vykázali aj oveľa početnejšie, staršie a mocnejšie štáty v našom geopolitickom priestore. Všetko zlé, čo sa udialo za prvej Slovenskej republiky, udialo sa ešte v pomerne väčšej miere aj v iných okolitých štátoch. Ale v jednom bola SR jasnou výnimkou: napriek dlhej vojne a všetkému, čo s vojnou súvisí na Slovensku nebol ani jeden človek, ani slovenský občan, ani cudzinec, ani špión alebo vojnový zajatec, ani Žid, ani Cigán štátnou mocou pozbavený života. To nedokázalo ani napríklad sedemstočné demokratické a neutrálné

Švajčiarsko. A na tomto má bezpochyby osobnú zásluhu prezident - katolícky kňaz Jozef Tiso, ktorý nepodpisal ani jeden rozsudok smrti, aj keď bol vyneseny nezávislým trestným súdom za dokázané ťažké zločiny. Lebo pre kňaza Tisu ľudský život bol nedotknuteľným božím darom človekovi, ktorý iba Boh má právo mu odňať. Takto konal Tiso tam, kde mal slobodu a moc konať podľa svojho presvedčenia. Tam, kde vyššia a neodolateľná moc, ktorá mohla ohroziť nielen záujmy, ale aj holú existenciu celého národa a viazala mu ruky, konal tak, ako mu bolo v danej situácii možné. Ak nemohol zachrániť pred Hitlerom všetkých Židov, zachraňoval tých, ktorých zachrániť mohol. Pamätal totiž na starozákonné zjavenie, ktoré zdôrazňuje aj židovský Talmud: „Kto zachráni jeden život, je to ako keby zachránil celý svet“. A tak ich zachránil na tisíce. Na tomto svete sa však nedomohol prejavu vďačnosti, skôr naopak.

Jozef Tiso má svoje jedinečné miesto v dejinách Slovenska i v dejinách Cirkvi. V cirkevných dejinách zostane zapísaný ako prvý kňaz, ktorý bol ústavnou procedúrou zvolený za hlavu moderného štátu. V dejinách slovenského národa takisto zostane zapísaný ako prvý prezident Slovenskej republiky, ktorou si Slováci po viac než jednom tisícročí obnovili svoju kedysi mohutnú a slávnú stredovekú štátnosť. Je len na slovenských historikoch, aby tejto osobnosti poctivo zrekonštruovali čo najúplnejší a najpravdivjší ľudský, kňazský, politický i morálny profil. Slovenský národ má na to právo a bude im vďačný.

MILAN S. ĎURICA

Detský hospic Plamienok je dnes jediné (neštátne) zdravotnícke zariadenie na Slovensku, ktoré smrteľne chorým deťom a ich rodinám ponúka možnosť prežiť čas, ktorý im zostáva doma, v kruhu svojich najbližších a oprieť sa pritom o odbornú a ľudskú pomoc pracovníkov hospicu. Veľká väčšina týchto detí pred založením hospicu pri zhoršení zdravotného stavu zostávala až do konca svojho života v nemocnici.

Detský hospic Plamienok v prvej etape ako občianske združenie a neskôr ako nezisková organizácia zahájil svoju činnosť v auguste roku 2002. Ak rodina s miestom bydliska cca do 150 km od Bratislavy požiada hospic o pomoc a stará sa o dieťa s nevyliciteľnou závažnou chorobou, hospic rodinu vybaví setom liekov, špeciálneho zdravotníckeho materiálu a zdravotníckych prístrojov (matrac proti preležaninám, odsávačka, inhalátor, kyslíkový koncentrátor) a naplánuje prvú návštevu doma. Ďalšie návštevy (ktorý odborník príde ako často) sa odvíjajú od potrieb dieťaťa a rodiny. Rodiny majú na hospic 24 hod. telefónny kontakt, v prípade potreby odborníci hospicu navštívia dieťa doma v ktorúkoľvek dennú alebo nočnú hodinu.

Od roku 2002 sa hospic staral o 60 rodín a detí, 40 detí trpelo nevyliciteľnou formou nádorovej choroby, 10 pacientov neokologickými chorobami (srdcové, metabolické, neurodegeneratívne), 2 pacienti boli po stabilizácii stavu z hospicu prepustení.

MÁRIA JASENKOVÁ

História a rozvoj činnosti Detského hospicu Plamienok

V súčasnosti sa hospic stará o osem detí.

Hospicový tím

V hospicovom tíme dnes pracujú 2 lekári so špecializáciou pediater - detský onkológ, 2 zdravotné sestry, 1 psychológ a 2 sociálni pracovníci. Organizačné úlohy rieši riaditeľ a projektový manažér. Všetci pracovníci okrem projektového manažéra pracujú na čiastočný úväzok.

Vzdelávanie a publikačná činnosť

Okrem poskytovania služieb priamo v rodinách ďalšími prioritami hospicu sú vzdelávanie, prednášková a publikačná činnosť. Úroveň starostlivosti o smrteľne choré deti na Slovensku sa môže zvýšiť jedine vtedy, ak študenti a odborníci, ktorí s rodinami prichádzajú do kontaktu (lekári, zdravotné sestry, psychológovia, sociálni pracovníci, duchovní a pedagógovia) budú mať možnosť získať nové vedomosti a skúsenosti v tejto oblasti.

V rokoch 2003-2006 hospic organizoval pod vedením zahraničných odborníkov Bratislavské semináre detskej paliatívnej starostlivosti. Zúčastnilo sa ho celkom 81 odborníkov a študentov, ktorí sa stretávajú s nevyliciteľne chorými deťmi a ich rodinami.

V rokoch 2007-2008 hospic zorganizoval Dvojročný vzdelávací program v detskej paliatívnej starostlivosti s medzinárodnou účasťou. Je to akreditovaný komplexný dlhodobý vzdelávací program, ktorí vedú zahraniční odborníci s dlhoročnými skúsenosťami. Vzdelávanie sa účastní 25 odborníkov, pozostáva z teoretickej a zážitkovej časti v celkovej dĺžke 192 výukových hodín.

V roku 2008 hospic otvoril na Lekárskej fakulte Univerzity Komenského pre študentov lekárskej fakulty,

psychologickej práce a špeciálnej a liečebnej pedagogiky nepovinný predmet „Symptómový manažment a starostlivosť o smrteľne choré dieťa a rodinu“. 25 študentov absolvuje v období február až máj 24 výukových hodín s cieľom získať teoretický prehľad v problematike starostlivosti a liečby o smrteľne choré deti a rodiny.

V roku 2008 hospic otvoril pre 15 vybraných odborníkov Vzdelávací program sprevádzania rodín v smútení. Hospic v krátkej budúcnosti plánuje zahájiť komplexný program pomoci

rodinám po strate dieťaťa. Tieto rodiny budú mať možnosť prichádzať do špeciálne upravených priestorov, stretávať sa navzájom a zdieľať bolesť aj radosť v živote a stretávať sa odborníkmi hospicu.

Hospic doposiaľ vydal tri menšie publikácie. Pre odborníkov „Môj detský pacient je smrteľne chorý, čo ďalej?“, pre rodičov „Ako žiť spolu až do konca“ a pre rodiny po strate dieťaťa „Pomáhať žiť a radovať sa, zomierať a smútiť“. Všetky publikácie si záujemcovia môžu stiahnuť z internetu.

Financovanie činnosti hospicu

Detský hospic Plamienok je treťosektorovou neziskovou organizáciou, ktorá je financovaná zo sponzorských príspevkov fyzických a právnických osôb, darov a grantov a z 2% z daní. Rodinám sú všetky služby poskytované bezplatne.

Z tlačovej konferencie Detského hospicu Plamienok

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. - Adresa vydavateľstva a redakcie: Sološnícká 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: Július Binder (predseda), Anton Hlinka, Richard Marsina, Tibor Kovalik (Kanada), Vladimír Kubovčík. - Šéfredaktor: Teodor Krížka. - Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje

Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@sposta.sk - Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 - Registračné číslo 1810/97. - Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk - www.kultura-fb.sk - Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR - ISSN 1335-3470 (tlačné vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Slovenskí novinári (alebo neložní vydavatelia?) sa „obávajú“ pripravovaného tlačového zákona, pretože im vraj zabráni pravdivo informovať verejnosť. Podivne musí tento argument vyznieť každému, ktorý si čo i len občas zasurfuje po internete. Dozvievajú sa tam totiž veci, o ktorých by v SME, Pravde, HN alebo Plus hocičo darmo hľadal čo i len krátku noticku. A to napriek tomu, že o zákone, proti ktorému páni broja, NR SR fakticky ešte ani nezačala rokovať.

Prečo? Čo neohrozeným bojovníkom za „slobodu“ Leškovi, Schutzi, Kociánovi, súdruhovi Šabatovi a ďalším Fico bráni? Informovať svojich čitateľov napríklad o tom, čo je v týchto dňoch témou pre americké, britské či nemecké najčítanejšie seriózne denníky a týždenníky? Prečo aspoň občas, „v rámci vyváženého spravodajstva“, neinformujú napr. o tom, čo na margo vývoja USA publikoval v uplynulých dňoch a týždňoch Joseph E. Stiglitz, nositeľ Nobelovej ceny za ekonómiu, profesor na Kolumbijskej univerzite, jedna z mnohých osobností amerického verejného života, ktoré zdieľajú podobné, ak nie totožné názory a obavy o „Americký raj“?

Istotne to nie je kvôli neznalosti cudzieho jazyka (veď by im stačila aj ruština), ani kvôli tomu, že by neboli informovaní. Zrejme sú zapriahnutí do inej káry a hoci tá už prudko letí z kopca, oni zrejme ešte dúfajú, že ju dokážu ak nie zastaviť, aspoň pribrzdiť - aby „dožili“.

Aby sme aspoň čiastočne vyplnili medzeru v informovanosti slovenskej verejnosti o súčasnom stave nezávislého myslenia, ale aj ekonomiky USA, mimochodom, nášho hlavného spojenca, uvádzame dva krátke články, ktoré publikovali na danú tému J. Stiglitz 3. februára a 16. marca 2008. Mali by sme o tom vedieť, aby sme, náhodou, už čoskoro, v hanbe nezostali.

Hospodárska kríza USA na muške celého sveta

Pochmúrna atmosféra na tohtoročnom Svetovom ekonomickom fóre neprekvapuje. Tí, ktorí veria, že globalizácia, technológia a ekonomika obchodu vyriešia všetky problémy sveta, sú skleslí. Najviac kritiky zožali bankári. Tito „majstri sveta“ v súvislosti s krízou vysokorizikových hypoték, ktoré spôsobili v mnohých finančných inštitúciách katastrofu a oslabili obchodovanie s cennými papiermi, vyzerajú oveľa menej vševediaci ako ešte prednedávnom. Vyčítám sa nevyhli ani centrálnu banku.

Ktokoľvek, kto sa zúčastňuje medzinárodných konferencií, si už zrejme zvykol počúvať kázne Američanov o transparentnosti, ktorými častujú všetkým zúčastnených. No v tomto prípade rozvojové štáty nemohli odolať pokušeniu vystúpiť otvorene proti pokrytectvu takýchto kázní. Dokonca v sále bolo cítiť čosi ako škodoradosť z toho, aké problémy v tejto chvíli kvária USA, aj keď tá radosť bola miernená starosťami o dopad týchto ťažkostí na ekonomiky ich vlastných štátov. Naozaj im USA vraveli, že budú povzbudzovať svoje (americké) banky, aby ich učili, ako pracovať a vykonali aj kontrolu ich skvelých systémov protirizikových opatrení?

Bankári a skúsené bankové domy zrejme veria vo finančnú alchý-

JOZEF HLUŠEK

O čom nepíšu

miu! Mysleli si, že finančné inovácie by mohli istým spôsobom zmeniť zlé hypotéky na zdravé akcie, ktoré by boli hodné kvalifikácie AAA. Lenže jedna z poučiek teórie moderného financovania je, že na finančných trhoch, ktoré dobre fungujú, nie je vhodné meniť mieru pravdepodobnosti rizík. Napríklad preto, lebo ak poznáme cenu smotany a ostromedného mlieka, budeme môcť vyrátať cenu mlieka s 1,2 alebo 4% smotany. Je teda možné dosiahnuť akýsi zisk zo zmeny vzhľadu, no nebudú to tisíce miliónov, ktoré banky dostali, aby zamaskovali vysokorizikové hypotéky oveľa vyššou hodnotou než akú v skutočnosti mali.

Vyzeralo by to dosť dobre, keby to bola pravda. No v skutočnosti to bolo horšie. Banky nepochopili primárny princíp rizikového konania: Diverzifikácia funguje iba vtedy, keď riziká nie sú súvisiace s makrokrízou (ako tie, ktoré zaťažili ceny v sektore nehnuteľností alebo platobnú schopnosť dlžníkov) a určujú pravdepodobnosť nesplatenia hypoték.

V Davose som povedal, že bankári ústredných bánk sa zmýlili aj vtedy, keď chybné posúdili hrozbu ekonomického pádu a nevytvorili zodpovedajúci regulačný rámec pre tento prípad. Stratili tak veľmi veľa z možnosti svojho pôsobenia, pretože úplný efekt monetárnej politiky sa za normálnych okolností začne pociťovať po roku alebo ešte neskôr. Centrálnu banku musia preto prijímať skôr preventívne ako reagenčné opatrenia.

Ešte horšie je, že Federálne rezervy USA a ich exprezident Alan Greenspan prispeli k vzniku problémov tým, že podnecovali rodiny, aby uzatvárali rizikové hypotéky s variabilnou úrokovou mierou. Tých, ktorí mali obavy zo vzniku bubliny na trhu s nehnuteľnosťami, ubezpečovali, že ona nanajvýš ak trochu „zapaní“ trh. Bežné publikum by bolo bývalo v Davose podporilo centrálnu banku. Tentoraz však bol môj názor, keď sa na záver zasadnutia hlasovalo, podporený v pomere hlasov 3:1.

Je to už tretia kríza v USA za uplynulých 20 rokov, po kríze sporiteľní a úverovej kríze v r. 1989 a tej v súvislosti s Enron/WorldCom z r. 2002. Deregulácia jednoducho nefungovala. Trhy bez obmedzení môžu produkovať obrovské ročné zisky pre svojich výkonných riaditeľov, ale nesprávajú sa tak, ako keby boli vedené neviditeľnou rukou spoločenského blahobytu. Ľudia budú jednoducho platiť vysoké ceny dovtedy, pokiaľ sa nám nepodarí dosiahnuť rovnovážnejší stav medzi trmi a vládou.

Aké sú miliónové náklady za neschopnosť

V našej novej knihe Vojna za tri bilióny dolárov: skutočné náklady na konflikt v Iraku Linda Bilmesová, profesorka na Harvarde, a ja sme vyrátali, že najnižšie možné ekonomické náklady USA na vojnu v Iraku budú okolo troch biliónov dolárov a do troch biliónov bude

stát vojna zvyšok sveta, teda oveľa viac, ako odhadla Bushova vláda pred tým, ako začala vojnové akcie. Bushova družina nielenže klamala svet pokiaľ ide o možné náklady na vojnu, ale chcela ich aj zakryvať - touto mierou, ako sa rozrastal konflikt.

To nie je nič prekvapujúce. Koniec koncov, Bushova vláda klamala aj vo všetkom ostatnom, od zbrani hromadného ničenia Saddáma Husajna po jeho domnelé spojenie s Al Kajdou. V skutočnosti sa Irak premenil na kultivačný roztok pre teroristov až po invázii pod vedením USA.

Bushova administratíva tvrdila, že vojna by mala stáť 50 000 miliónov dolárov. Dnes USA vynakladajú v Iraku presne túto sumu každé tri mesiace. Aby sme však túto cifru pochopili v kontexte: za šesťnásť miliónov dolárov na vojnu by USA mohli uviesť do činnosti a stabilizovať svoj systém sociálneho zabezpečenia najmenej pol storočia; a to bez krátenia dávok a vyhľadávania ďalších daní.

Výbor Národnej rady SR pre sociálne veci a bývanie si vyžiadal od Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR analýzu, ktorá by posúdila výhodnosť a nevýhodnosť zotrvania sporiteľov v II. pilieri. Diskusiu o výhodnosti kapitalizačného dôchodkového systému vyvolali úvahy o tom, že minimálne pre milión sporiteľov je II. pilier nevýhodný. V súčasnosti môže z neho vystúpiť každý sporiteľ a to bez ohľadu na dĺžku sporenia a výšku príjmu. Táto možnosť je časovo ohraničená do konca júna 2008.

Konkretizácia podmienok, ktoré majú vplyv na výšku budúcich dôchodkových dávok je kvalitatívnym posunom v polemike, ktorá doposiaľ charakterizovala diskusiu v súvislosti s II. dôchodkovým pilierom. Prirovnanie dôchodkových správocovských spoločností k nebankovým subjektom nemalo opodstatnenie, lebo podliehajú dôslednej kontrole Národnej banky Slovenska. Rozhodujúcim faktorom, ktorý by mal vstúpiť do rozhodnutia o zotrvaní v II. pilieri je dĺžka sporenia, výška príjmu sporiteľa a výnosnosť dôchodkových fondov. Zhodnocovanie príspevkov na osobnom dôchodkovom účte sporiteľa je bezprostredne spojené s dĺžkou sporenia, pričom analýza naznačuje, že občania nad 44 rokov by mali minimálne zvážiť, či je pre nich kapitalizačný pilier výhodný.

Analýza upozorňuje na obdobia, ktoré sa nezohľadňujú pri nároku na dôchodkovú dávku: „Ide napr. o sporiteľov, ktorí vykonávajú zárobkovú činnosť v zahraničí a neplatia dobrovoľne (zo svojich vlastných úspor) príspevky do II. piliera, napr. o sporiteľov, ktorí sú nezamestnaní a tiež napr. o sporiteľov - invalidných dôchodcov, ktorým odo dna 1. januára 2008 zanikla povinná účasť na starobnom dôchodkovom sporení a ne-

Ďalej, vláda USA, keď vstúpila do vojny, zredukovala bohatým dane napriek tomu, že mala rozpočtový deficit. Aby mohla financovať vojnu, ako dôsledok toho musela siahnuť na verejnú spotrebu a fiškálny deficit z veľkej časti krytý zahraničným dlhom. Je to prvá vojna v histórii USA, ktorá nežiadala žiadne obete od občanov; naopak, všetky výdavky sa transferujú na ťarchu budúcich generácií.

Bola to azda nekompetentnosť alebo nedostatok charakteru? Najpravdepodobnejšie oboje. Účtovné doklady ústrednej banky ukázali, že Bushova vláda sa vo svojom bilanovaní nákladov sústredila na okamžité náklady, nie na náklady budúce, ako sú invalidita alebo starostlivosť o zdravie veteránov, ktorí sa vrátili z vojny. Až roky po tom, ako sa začal vojnový konflikt, objedнала vláda špeciálne obrnené vozidlá, ktoré by boli bývali zachránili životy mnohých z tých, ktorí zahynuli minami položenými na komunikáciách.

vykonávajú zárobkovú činnosť.“ (Analýza výhodnosti a nevýhodnosti zotrvania v II. pilieri, str. 3)

V kapitalizačnom systéme znamená vyšší príjem aj vyššiu sumu príspevkov, ktoré sú pripisované na osobný dôchodkový účet sporiteľa. Kapitalizačný pilier je tak nevýhodný pre nízko príjmové skupiny obyvateľstva v ekonomicky aktívnom veku. V tejto súvislosti je však otázne, či sa ich príjem v priebehu ďalšej pracovnej činnosti nezvýši a druhý pilier sa môže stať lukratívny i pre nich? Na druhej strane vystáva otáz-

Vláda sa snažila svojim občanom zatajiť náklady na vojnu. Skupiny veteránov sa odvolali na Protokol o slobodnom prístupe k informáciám, aby sa tak dozvedeli celkový počet zranených; je ich 15 krát viac ako mŕtvych. Doteraz bol diagnostikovaný syndróm posttraumatického stresu u okolo 52 000 z tých, ktorí sa vrátili z Iraku. Ako sa odhaduje, USA budú musieť poskytnúť odškodné kvôli invalidite okolo 40% z 1,65 milióna doposiaľ v Iraku nasadených vojakov.

Vojna mala iba dvoch víťazov: naftárske spoločnosti a dodávateľov pre rezort obrany. Cena akcie Halliburton, bývalej spoločnosti Dicka Cheneyho, narastala do oblakov. Polovica irackých doktorov bola zavraždená alebo opustili vlasť, nezamestnanosť neklesá pod 25% a päť rokov od začiatku vojny má Bagdad ešte stále elektrinu menej ako osem hodín denne.

Tisíce mŕtvych obetí sa už stali zvykom pre väčšinu obyvateľov Západu. Ale štatistické štúdie napovedajú, že v prvých štyridsiatich mesiacoch vojny bolo okrem toho mŕtvych od 450 000 ako minimum do 600 000 osôb, ktoré sa na vojne priamo nezúčastňujú. (Z nich bolo 150 000 znásilnených). Najvyššiu cenu za vojnu vedenú s toľkou tuposťou platí samozrejme Irak.

úspešný pri tomto odhade. Nemožno vylúčiť ani situáciu, keď výsledkom investovania bude strata.“ (Analýza výhodnosti a nevýhodnosti zotrvania v II. pilieri, str. 4)

Medzi výhody II. kapitalizačného piliera patrí existencia možnosti dedenia nasporených prostriedkov (počas obdobia sporenia), osobná zodpovednosť za výšku budúceho starobného dôchodku a určitá nezávislosť systému na demografickom vývoji. Medzi jeho negatíva, na ktoré poukazuje aj analýza, patrí jeho závislosť od vývoja na finančných trhoch. Budúci dôchodcovia by mali vedieť, že v kapitalizačnom systéme (v porovnaní s priebežným systémom) nie sú dôchodkové dávky valorizované. Vystúpenie alebo

Výhody a negatíva kapitalizačného dôchodkového systému

ka, či sa občania s vyšším príjmom (nad úrovňou priemernej mzdy v národnom hospodárstve) nemôžu dostať do situácie, ktorá bude mať za následok pokles alebo stratu príjmu z pracovnej činnosti (invalidita, nezamestnanosť a pod.)?

Otvorené zostávajú aj výnosy dôchodkových fondov. V uvedenom dokumente sa píše: „Výnosy dôchodkových fondov sú špecifické len pre II. pilier a majú rozhodujúci vplyv na to, aká bude nasporená suma v momente odchodu sporiteľa do dôchodku (zakúpenia doživotnej anuity). Väčšina modelových prepočtov, ktoré sa snažia ukázať výšku budúcich dôchodkov, je spravidla založená na tom, že do budúcnosti predpokladajú obdobnú mieru výnosov na kapitálových trhoch, aká bola dosiahnutá v minulosti. Je potrebné zdôrazniť, že v tejto oblasti neexistuje žiadny optimálny prístup prognózovania budúcnosti. V poslednej dobe opäť intenzívnejú obavy odborníkov - ekonómov, ktorí obdobie rastu finančných trhov v uplynulých 30 až 50 rokoch považujú za neopakovateľné. Je otázne, do akej miery môže byť individuálny sporiteľ

zotrvanie v II. pilieri je na dobrovoľnom posúdení sporiteľa. Úlohou štátu je vytvárať legislatívne prostredie. V tejto súvislosti by mal vstúpiť do právnej úpravy odplát za vedenie osobného dôchodkového účtu a za správu majetku v dôchodkovom fonde. V tomto kontexte analýza konštatuje: „Na rozdiel od administratívnych nákladov priebežného systému, ktoré nemajú vplyv na výpočet dôchodkovej dávky z I. piliera, majú náklady II. piliera ešte jeden zásadný rozdiel. Sporiteľ ich znáša, aj keď nie je aktívnym prispievateľom do systému a znáša ich bez ohľadu na výsledky správy dôchodkového fondu, t. j. aj v prípade záporného výsledku správy (teda ak dôchodkový fond nedosahuje výnos, ale stratu). Jeho osobný dôchodkový účet ostáva aj naďalej vedený v DSS, ktorá si uplatňuje odplatu za jeho správu.“ (Analýza výhodnosti a nevýhodnosti zotrvania v II. pilieri, str. 6) Administratívne náklady DSS sa ukazujú ako pomerne vysoké a čo je podstatné, majú vplyv na výšku budúcich dôchodkových dávok.

MARIÁN KLENKO